

Arşiv Belgelerine Göre Ermeni Sevkinin Uygulanışı

Önder Bayır*

Fransız ihtilalinden sonra milliyetçilik akımları, Osmanlı Devletini de menfi olarak etkilemeye başlamış; bundan istifade eden Rusya'da özellikle Ortodoks ahaliyi ve bilhassa Ermenileri Osmanlı'ya karşı isyana teşvik etmiştir. Ermeni milliyetçiliği fikri; misyonerler, yabancı okullar ve büyük devletlerin desteği ile giderek güçlenmiş, neticede kilisenin de önderliğinde bağımsızlık hareketine doğru yönelmiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Ermeni Meselesi uluslararası bir boyut kazanmış, başta Rusya olmak üzere, bölgede emelleri olan Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne baskı aracı olarak kullandıkları bir sorun haline gelmiştir. Büyük devletlerin desteğinden cesaret alan Ermeni milliyetçileri, Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan kurmak amacıyla harekete geçmişlerdir.

Ermenilerin bir kısmı, Osmanlı sınırları içinde ve dışında ihtilâlcı-silahlı terörizmi mücadele metodu olarak seçen parti ve dernekler kurarak 1890 yılından itibaren silahlı

eylemlerini yoğunlaştırmışlardır. 1890'dan 1914 yılına kadar birçok isyan çıkaran Ermeniler, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasını kendileri için bir fırsat olarak değerlendirmişler ve savaş başladığında vatandaşı oldukları Osmanlı Devleti'ne karşı başta Rusya olmak üzere İtilâf Devletleri ile işbirliği içine girmişlerdir. Ermeni komitecileri, Ruslarla savaşan Osmanlı ordularını arkadan vurmak ve ikmal yollarını kesmek amacıyla harekete geçip silahlı isyanlara başlamışlardır. Osmanlı Hükümeti I. Dünya Savaşı'nın başlarında bazı ikazlar ve idarî tedbirlerle olayları önlemeye çalışmıştır.

Osmanlı Devleti, 24 Nisan 1915 tarihinde çıkardığı bir genelgeyle Ermeni komite merkezlerini kapatarak elebaşlarını tutuklamıştır. Osmanlı Hükümeti'nin Ermeni komitelerini kapatması ve bir kısım komitecileri tutuklaması olayları önlemeye yetmemiştir. Ermeni terör olayları ve isyanlarına bağlı olarak alınan tedbirler giderek artırılmış, isyana kalkışan ve Ruslarla işbirliği yapan bölgeler başta olmak üzere "sevk" ve "iskân" uygulaması başlatılmıştır.

"Tehcir" kelimesi Osmanlı terminolojisinde "ülke içinde bir yerden başka bir yere nakil", yani "zorunlu göç" anlamında kullanılmış olup belgelerde büyük oranda "sevk ve iskân" olarak adlandırılmıştır. Ermeniler tehcir sırasında hiçbir zaman sınır dışı edilmişlerdir. Osmanlı Hükümeti'nin almış olduğu sevk ve iskân kararı, devletin bir kısım vatandaşlarını geçici bir süre için ülkenin daha güvenli başka bölgelerine yerleştirme hareketidir. I. Dünya Savaşı sona erdikten sonra da eski yerlerine dönüp dönmemekte serbest bırakılan Ermenilerin bir kısmı geri dönmüştür. Geri dönenlere her türlü yardım ve kolaylık gösterilmiştir.

Osmanlı Devleti, sınırları dahilinde yaşayan ve I. Dünya savaşı sırasında ülkenin iç güvenliğini sekteye uğratan Ermenileri gö-

(*) Dr., Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanı.

rülen lüzum üzerine ve çıkarılan kanunlar çerçevesinde zorunlu olarak buldukları yerlerden yine, devlet sınırları içerisinde kendisi için daha emniyetli olduğunu düşündüğü başka bir mahalde sevk ve iskana tabi tutmuştur.

Başka bir mahalle nakledilme süreci, 14 Mayıs 1331 (27 Mayıs 1915) tarihinde yayımlanan “Vakt-i Seferde İcraat-ı Hükümete Karşı Gelenler İçin Cihet-i Askeriyece İttihaz Olunacak Tedabir Hakkında Kanun-ı Muvakkat” ile uygulanmaya başlanmıştır¹.

Buna göre: Seferberlik ve savaş esnasında ordu, kolordu ve fırka kumandanları ile bunların vekilleri ve müstakil mevki kumandanları, ahali tarafından her hangi bir suretle hükümetin emirlerine ve memleketin müdafaa ve asayişinin muhafazasına müteallik icraat ve tertibata karşı muhalefet ve silahla taciz ve mukavemet görürlerse güvenliği sağlamak için anında, en şiddetli suretle gerekli tedbirleri almaya ve müdahale etmeye mezur ve mecburdurlar. Yine ordu, müstakil kolordu ve fırka kumandanları casusluk ve hıyanetlerini hissettikleri köy ve kasaba ahalisini münferiden veya toptan diğer mahallere sevk ve iskan ettirebilirler.

Bu kanunun yayımlanmasının ardından, gerekli duyulan yerlerde başka mahallere nakledilme işlemi gerçekleştirilmeye başlanmıştır. İlk önce Van, Erzurum, Bitlis ve Çukurova bölgesi sevk ve iskâna tabii iken, sonradan diğer bölgeler de bu uygulamaya dahil edilmiştir. İlk Ermeni kabileleri önce Konya’ya gönderilmiş, daha sonra sevkîyat Musul vilâyeti ve Halep’in güneydoğusu ile Zor bölgesine kaydırılmıştır. Buna rağmen İstanbul, İzmir ve Trakya bölgesi -komiteciler hariç- sevk ve iskân uygulamasından muaf tutulmuştur. Osmanlı Hükümeti sevk ve iskân uygulamasını o günün şartlarında bir kanuna dayandırmış, keyfi bir uygulamaya da gitmemiştir. Ermenileri geçici bir süre için savaşın direkt etkisinden ve karşılıklı çatışmalardan korumak amacıyla ülkenin güvenli bir baş-

ka bölgesine yerleştirmiştir. Sevk ve iskâna tabii tutulan Ermenilerin can güvenliği ile her türlü iaşe ve ibâtelelerinin karşılanıp malvarlarının korunması için mümkün olan bütün önlemler alınmış, bu kurallara uymayan veya ihmalleri görülen resmî görevliler sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanarak çeşitli cezalara çarptırılmışlardır.

Yukarıda bahsedildiği üzere, sevkî Ermeni vatandaşlara bir zarar gelmeden uygulanması için devlet her türlü tedbiri almıştır. Bütün bunları Osmanlı arşiv belgelerinde görebiliyoruz.

Bu konuda araştırmacılara faydalı olması ve bir yön göstermesi amacıyla ele aldığımız bu çalışmamızda, öncelikle “Tehcir Öncesi Ermeni Faaliyetleri” başlığı altında, Osmanlı Devleti’ni bu tedbire mecbur bırakan hadiselerden misaller verilerek, öncesindeki durum hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

“Sevk Belgeleri” başlıklı ikinci kısımda ise sevkî uygulanma şekli ve kanuni mesnedleri, hangi vilayet ve kazalardan nerele sevkîyat yapıldığı, sevk sırasında alınması gereken tedbirler, sevk mahallerinde Ermeni vatandaşların durumu, sevkîyat sırasında Osmanlı memur ve askerlerinin alması gereken tedbirler, devlette görevli Ermeniler’in durumu, kadın ve çocukların zarar görmemesi için alınan tedbirler, sevk edilenlerin menkul ve gayri menkulleri ile ilgili tedbirler, sevkîyatın durdurulması, geri dönüşler ve bununla ilgili tedbirler, menkul ve gayri menkullerin iadesi başta olmak üzere bu süreci anlatan bütün bu hususlarla ilgili belgelerden örnekler verilmeye çalışılmıştır.

Takdir edilecektir ki, Osmanlı Arşivi gibi muazzam bir kaynaktan, sevk meselesiyle alakalı binlerce vesika bulmak mümkündür. Burada hedefimiz yalnızca, böyle bir çalışma kapsamında araştırmacılara yön gösterebilmek ve meseleyi ana hatlarıyla vaz edebilmektir. Tespit edilen belgelerin büyük bir

(1) BOA., MV. 198/24; Takvim-i Vekayi, No: 2189, 19 Mayıs 1331

kısımının özetleri verilmiş; yine araştırmacılara faydalı olacağı düşüncesiyle meselenin esasını teşkil edebileceğini düşündüğümüz bazı belgelerin de tam transkripsiyonları takdim edilmiştir.

Tehcir Öncesi Ermeni Faaliyetleri

Ermeni Gençlerinin Erzurum'da Karışıklık Çıkarması

Bâbüalî'nin emri üzerine Erzurum'daki Ermeni mektep ve murahasahânelerinde arama yapılmasının ardından bir takım Ermeni gençlerinin çarşıda kendilerine ait dükkânları kapattırarak Ermenileri kiliseye toplamaları ve murahası dövmeye kalkışmaları üzerine meydana gelen olaylar sonrasında asayişin temin edildiği, Erzurum'da bulunan İngiltere, Rusya, İran, Fransa ve İtalya konsololarının güvenlik tedbirlerinin artırılmasını istedikleri²

7 Temmuz 1890

Ermeni Patriği'nin Ermeniler Tarafından Vurulması

Ermeni Patriği'nin, Padişah'ı Ermeni fesadından haberdar ettiği için vurularak yaralandığı; olayda asker ve sivil birçok kişinin öldüğüne dair rapor³

28 Temmuz 1890

Mihran Damadyan'ın Ermeni Komiteleri Hakkında Verdiği Bilgiler

Kumkapı Olayında sanık olarak arandığı için Atina'ya kaçan, daha sonra Muş'a gelerek fesat faaliyetlerine devam eden ve Bitlis'te yakalanan Mihran Damadyan'ın pişmanlığını ifade ederek af talebinde bulunduğu ve Ermeni komiteleri hakkında yazılı olarak ayrıntılı bilgiler verdiği

Ermeni Komitelerine ve Hususiyile Ermeni Hınçakyan Komitesi'ne Dair Malumât

Ermeni fesad komiteleri bir olmayıp müte'addiddir ve bunların ayrı ayrı merkezleri ve ötede beride şubeleri vardır. Bu komitelerden birincisi Ermeni Milletperverân Cemiyeti tesmiye olunup merkezi Londra'dır ve bu komitenin Londra'da bulunan başlıca azâları Jean Broussali ve Sevaslian ve Petrus Aganoor ve Agopyan efendiler olup bu komite İngiltere'nin el yevm kuvve i iktidarda bulunan Mösyö Gladstone fırkasının taht-i himayesinde bulunmaktadır. İngiliz mebûslardan çokları bu komiteye azâ yazılmış oldukları gibi komitenin serveznedarı dahi bir İngiliz mebûsdur. Bu komitenin Haiasdan nâmında bir gazetesi vardır. İşbu gazete, komitenin mürevvic i efkârı olup Londra'da ayda bir defa iki nüsha olarak yani birisi Fransızca ve diğeri Ermeni lisanında tab' olunur. Bu komitenin efkârı yalnız politika ile yani düvel i ecnebiyenin müdahalesini davet yolunda çalışarak Ermenilere istiklâliyet kazandırmak hayalinden ibaret olup o yolda çalışmaktadır ve bu sebebe mebnî bu komitenin Memâlik i Mahrûse i Şahane'de şubeleri bulunmayıp yalnız iâne gönderenler ve gazeteye muhbirlik edenler veyahud abone yazılanlar bulunabilir. Lâkin güya İngiltere'nin efkârı umumîsini Ermeniler lehine teşvik etmekte olduğu için bu cemiyetin üzerine Ermenilerin çok itikadları vardır.

İkinci komite yine Londra'da ikamet eden Minas Tcheraz nâm zatın teşkil ettiği komitedir ki bunun da ayrıca l'Armenia unvanıyla iki lisan üzere yani Fransızca ve İngilizce bir gazetesi vardır ve bunun tervîc ettiği efkâr ise suret i zâhirede ânifu'z zikr komitenin efkârına yani ihtilâlsiz yalnız düvel i ecnebiyeye müracaatla Ermenilere istiklâliyet kazandırmak efkârına mutabık ise de hakikat i hâlde âtîde tarif olunacak Ermeni Hınçakyan İhtilâl Komitesiyle hafiyen müttefikdir. Bunun da Memâlik i Şahane'de ayrıca komiteleri bulunmayıp fakat iâne edenleri ve muhbir ve aboneleri bulunmak tabiidir.

(2) Y. PRK. ASK, 62/97

(3) Y. EE, 40/39

Üçüncü komite Portokalian Mıgırdıç nâm şahsın komitesidir ki bunun da merkezi Marsilya'da bulunup orada dahi Ermeniyü'l ibare Armenia unvanında bir gazete i fesadiye neşrolunmakta olduğu malumdur. Bunun da tervîc ettiği efkâr ise Ermeniyü's sekene vilâyât-ı şahanede ihtilâl çıkarmaktır ve fakat bu efkârın icrası için başka ihtilâl şirketleriyle birleşmek ve beraber çalışmak istemeyip ayrıca çalışmaktadır. Maksadına nazaran müte'addid mahallerde Portokalian'ın Marsilya Komitesi'nin taht-ı idaresinde fesad komiteleri bulunmak lâzım gelir. Bu gibi komitelerin nerelerde bulunduğunu bilmez isem de Marsilya Komitesi'nin Van'da ve İran'ın hudud cihetlerinde bulunan ahaliyi fesada vermeye gayret etmekte olduğu gerek ol taraflarda vuku'a gelen ahvâlden ve gerek mezbûr Armenia gazetesinin hemen her nüshasında ol taraflara dair neşrettiği muhaberâtdan anlaşılmalıdır.

4 Dördüncü komite Ermeni Erbâb-ı Fesad İttihadı nâm komitedir ki en mühimlerinden olup bunun dahi asıl merkezi ve menba'ı Rusya'nın Asya kıt'asında Tiflis şehrinde ve müessislerinden biri Tiflis'de mütemekkin Loris Melkonyan nâm bir Ermeni'dir. Diğer azalarını bilmem. Bu komitenin dahi maksadı Memâlik i Şahane'nin Rusya sınırına yakın olan mahallerinde ihtilâl çıkarmaktır ve bu maksadı husûle getirmek için hayli sarf-ı mesâit etmektedir. Bu komitenin Truşak yani "bayrak" nâmında Ermeniyü'l ibare bir gazetesi vardır.

Rusya'nın Asya kıt'asındaki hemen her şehirlerinde ve belki sınıra yakın bulunan her köyde bile şubeleri bulunduğunu mevsûkan bilir isem de azalarını bilmem. Bu komitenin başlıca gayreti Ermenilere silah ve cephâne tevzî' etmek olduğu hasebiyle Rusya Ermeni erbâb-ı fesadının hemen her birisine silah yetiştirmiş olduğu gibi Eleşkird yani Toprakka- le ve Bayezid ve Pasin ve Hınıs taraflarına ve Van vilâyetinin bazı cihetlerine Rusya'nın Berdanka tüfenklerinden sevk etmekte olduğu- nu ve hatta Rusya sınırında bulunan Yezidile-

ri bile Ermenilerle birleşmeye teşvikle onlara dahi hayli esliha tevzî' etmiş olduğunu mevsûkan haber almışımdır. Lâkin bu sevkîyât bir defada kesret üzere olmayıp peyderpey icra olunmakta ve ekserî ânifu'z zikr mahallerin ahalisinden her defada onar yirmişer kişi yalnız geceleri yola giderek ve gizlice hududu geçerek hudud boyunda bulunan şehirlerde ve köylerdeki şubelerden asıl kıymetinin çeyreği yahud daha cüz'î bir fiyatla ve bazen de meccânen eslihayı alıp yine gizlice avdet ederek bu minvâl üzere herkes kendi silahını kendi yediyle getirmekte imiş. Atina'da bulunduğum esnada Londra'nın meşhur Daily News gazetesinin muhbiri ve Gladstone Fırkası'nın şarkda mürevvic i efkârı Mösyö Fitzgerald ile görüştüğüm de Avusturya'nın bir milyon kadar Pencil sisteminde satılık tüfenkleri bulunduğunu ve bunların pek ehven fiyatla satılmakta olduğunu haber verdiği sırada Viyana'da Rusyalı bir Ermeni kadının kendi vasıtasıyla üç bin beş yüz aded kadar ol tüfenklerden iştirâ edip Ermenilere tevzî' olunmak üzere mezkûr Truşak yani bayrak şirketine teslim ettiğini söyledi ve sonra bu haberi İsviçre'de Genève'de bulunan ve Ermeni Hınçakyan Komitesi'nin reislerinden olan Rusyalı Agnarkıyan'a bildirdiğimde cevabında bunun sahîh olduğunu ve kendilerinin zaten evvelce malumât almış olduklarını yazmış idi. Ol tüfenklerden bir kısmının da yine mezkûr Fitzgerald ma'rifetiyle Atina'da Giritlilerin komitesine satıldığını ve kalan kısm-ı a'zamı da tüccarlar ma'rifetiyle iştirâ olup Amerika tarafına gönderildiğini dahi bilir isem de ol cihetleri ifadâtımın başka bir kısmında fasledeceğim. İşbu komitenin Romanya ve Bulgaristan taraflarında şubeleri vardır ve bu komiteye dair malumâtım da arz etdiklerimden ibaretdir.

Beşinci ve belki en mühim komite ise Erzurum ve Kumkapı vukuâtlarıyla Arapkir ve Muş ve diğer bazı mahallerde rû nümâ yı zuhur eden ahvâleri husûle getiren komitedir ki bu komitenin dahi mürevvic i efkârı Londra'da tab' ve Hınçak nâmını taşıyan Ermeniy-

yü'l ibare bir gazete olup komite dahi mezkûr gazetenin unvanıyla Hınçakyan İhtilâl Şirketi nâmını almışdır. Kumkapı Vak'ası'ndan birkaç mâh mukaddem Trabzonlu Agop Megavoryan ve Rusyalı Rupen Hanazadyan ve Rusyalı Simon ve Rusyalı Gabriel nâmlarıyla dört kişi Dersaâdet'e geldiler ve Eleşkird'den tahte'l hıfz Dersaâdet'e getirmiş olan ve şimdi Aleksan nâmıyla "Zabtiye Nezâreti'nde hafiyelik etmekte bulunan Mampre Efendi nâmında bir rahib" ol vakit mezkûr Rusyalılar ile birlikde toplanıp: "Biz Londra'da ve İsviçre'deki Hınçakyan Ermeni Komitesi'nin azâlarındanız." diyerek şunu bunu ol komiteye bi'l iştirak İstanbul'da dahi bir şube te'sis etmeye davet ediyorlar idi. O sıralarda ise Dersaâdet'de zaten kendi kendine teşekkül etmiş ve memâlik i ecnebiyede bulunan ânifu'z zikr komitelerden hiçbirisiyle revâbit ve muhaberesi olmayan bir komite var idi. Bu komitenin azâları Mekteb i Tıbbiye i Şahane müntehî sınıfından Haçinli Hamparsum Boyacıyan, Mekteb i Hukuk müntehî sınıf talebegânından Divrikli Kırkor Kılınçyan ve yine mekteb i mezkûrdan muhrec dava vekili Arapkirli Kırkor Açıkbaşıyan ve Galata'da dava vekili kâtibi Sivaslı Markar Mumcuyan ve Beyoğlu'nda terzi Markar Vramyan ve İstanbul'da sucu ve sarraf Vanlı Hacı Artin Cangülyan nâm kimesneler idi. İşte merkûmün dört Rusyalı ile merkûm rahib Mampre bunları kandırıp bunların komitesini Londra'daki Hınçakyan Merkez Komitesi'ne rabt etdiler ve onun bir şubesi hükmünü aldı. Ol sırada bendeniz ile refikim Koska'da Eczacı Agop Kazgancıyan'ı dahi mezkûr Rusyalılar kandırıp evvelce hiçbir komiteye iştirak etmiş olmadığımız hâlde ol Yeni Hınçakyan nâmını almış olan İstanbul Komitesi azâlığına dahil etdiler. Sonradan Üsküdarlı Kırıs Efendi nâmında birisi dahi komiteye dahil oldu. İşte Hınçakyan Şirketi'nin komitesi bu minvâl üzere İstanbul'da teşekkül etdi ve bu komiteye ol vakit Kuzguncuk'da ikamet etmekte olan şimdiki "Eçmiyazin" yani Revan Kilisesi Patriki Hırımyan Efendi ara sıra talimâtlar ve para dahi verir idi. Ceste ceste olarak elli

lira kadar meblağ verdiğini bilirim. Bu paraları kimlerden aldığını bize bildirmez idi. Yalnız: "Ben tekmil Ermeni milletperverânının vekiliyim." diyerek bize talimâtlar verir idi. Komiteye lâzım olan kusur paralar azâlardan toplanır idi. O sıralarda Erzurum Vak'ası zuhur etdi ve onu müteâkib Dersaâdet'de ancak birkaç mâh akdem Hınçakyan nâmıyla teşkil olunmuş olan komite Hırımyan Efendi ile Hınçakyan Şirketi'nin mebûsları sıfatını haiz olan merkûm Mampre Rahib'in ve Megavoryan ile diğer Rusyalı refiklerinin teşvikâtına imtisâlen Kumkapı Vak'ası'nı icra etdi. Bendeniz Katolik olduğum cihetle vak'ada hâzır bulunmadım ise de ol vak'ayı ilkâ eden komiteye dahil bulunduğum sebebiyle taht-ı maznûniyete düşdüm. Kumkapı Vak'ası'nı müteâkib tevkifât sırasında komite azâlarından birkaçı tutulduğu gibi vak'adan sonra Batum'dan gelip komitenin riyâsetini haiz olan Rusyalı Agop Vard Badrikof nâm şahıs dahi tevkif olundu ve komite azâlarından Rahib Mampre o sırada muhbirlige kalkışarak komitenin cümle azâlarının esâmîsini Zabtiye Nezâreti'ne haber verdi. Bu vechile cümlesi takib olunup ânifu'z zikr şahısların bir kısmı tevkif olunduğu gibi diğerleri de şuraya buraya firar etdiler. Hiçbirisi Dersaâdet'de kalmadı. İşte acizleri dahi ol sırada Atina'ya firar etdim. Bu suretle saye i kudret vâye i hazret i Padişahî'de Dersaâdet'de Hınçakyan Komitesi'nin eseri kalmadı. Sonradan yeniden teşkil olunup olunmadığına dair malumâtım yoktur. Zira şirket bir tarafın ahvâlini başka tarafda bulunan memurlarına bildirmez. Hınçakyan Komitesi'ne mensub olanlardan tanıdığım başka bazı kişilerin esâmîsini de Bitlis Vilâyeti huzurunda verdiğim ve cânib i vilâyetden atebe i ulyâ yı hazret i tâcdârîye takdim kılınan ifadât ve ma'rûzâtım sırasında söylemişimdir. Kumkapı Vak'ası'ndan evvel Dersaâdet'de mezbûr Hınçakyan Komitesi'nden mâadâ Çakıryan nâm Zeytunlu bir Ermeni'nin teşkil eylediği bir komite dahi bulunduğu gibi bir de bâlâda zikrolunan Mıgırdıç Portokalian nâm müfsidin Marsilya Komitesi'ne merbût bir komite dahi var

idi ve bunların bazı azâlarını dahi tanır idim. Lâkin Kumkapı Vak'ası'ndan sonra bu komiteler de dağılıp azâlarından bazıları firar ettikleri gibi bazıları da tevkif olundular ve sonra da afv-ı şahaneye mazhar oldular. Bu zikrettiklerimden mâadâ İstanbul'da ol vakit başka bir komite bulunup bulunmadığını ve el ân dahi İstanbul'un ahvâlini bilemem. İşbu Hınçakyan Şirketi'nin muhaberâtına dair bir esrar daha vardır ki onu burada arz etmek üzere mahkemede ve huzur-ı vilâyetde söylememişimdir. Dersâadet'e ve ecnebi postaları bulunan diğer limanlara şirketin Avrupa merkezleri tarafından gönderilen mektublar adeta açık ve okunur yazılar ile yazılıp kapalı zarf derûnunda ecnebi postaları ma'rifetiyle mürselün ileyhlere yetiştirildikleri gibi şirketin muzır ve memnû' olan Hınçak gazetesi dahi limanlara kapalı zarf derûnunda adi mektub gibi gönderilir. Lâkin limandan haylice uzak bulunan mahaller için bu usul icra olunamayıp mektublar bazı Devlet i Aliyye postalarına verilir ise de adi mektublar gibi yazılmayıp görünmez bir mürekkebe ile yazılır ki gerek bu mürekkebin terkibi ve gerek onu açmanın usulü ber vech i âti beyân olunur "Prussiate Jaune de Potassion" nâm bir ecza vardır ki eczacılarda nâdiren bulunur ise de ekserî eczacı tüccarlarında bulunur. Bu eczadan bir toplu iğne başı kadar mikdar alınıp bir fincan su içinde hallolundukda su rengini asla bozmaz. İşte bu adi suya benzer ilaç ile beyaz kâğıd üzerine her ne yazılır ise kuruduğu anda nâ bedîd olur. Böyle ol kâğıd her ne kadar muzır olsa pek suhûletle arzu olunan mahalle gönderilir. Mektubu kabul eden onu okumak için her eczacıda bulunur olan "Perchlorure de fer" nâm ilaçdan birkaç katre bir küçük fincan su içine doldurup bir kuş tüyü ile karıştırdıktan sonra ol sarımtırak kırmızı suyu kuş tüyü ile kâğıdın her tarafına sürer. İlaç sürüldüğü anda ol nâ bedîd olan yazılar yeşil renkle meydana çıkar ve güzelce okunur. İşte Hınçakyan Şirketi taşralara gönderdiği mektubları bu minvâl üzere yazıp gönderir ve taşralardan memâlik i ecnebiyedeki Ermenilere irsâl olunan muzır muhaberât dahi bu usul üzere tertib olunur. İşbu Ermeni

Hınçak-yan Komitesi'nin gerek Avrupa'da ve gerek Memâlik i Şahane'de milel i sairenin başka hangi muzır komiteleriyle revâbıtı ve ittihâdı bulunduğu âtidedeki fasıllarda muvazahan beyân olunacaktır.

Mihran Damadyan⁴
23 Şubat 1894

Taltifen, Matbuat-ı Ecnebiye'ye Atanan Hamparsum'un Ermeni Komitesi Tarafından Öldürülmesi

Yozgat Hadisesi'nde devlete sadık bir şekilde hizmet ettiği için taltif edilerek Matbuat-ı Ecnebiye Kalemî'ne aldırılan Hamparsum'un Ermeni Komitesi tarafından öldürülüp ailesinin tehdit edildiği⁵

28 Ağustos 1895

Maraş ve Çevresindeki Ermenilerin İhtilâl Hazırlıkları

Maraş ve çevresinde emniyetin olmadığı iddiasıyla iki muhtıra gönderen ve hükümetin davetine icabet etmeyen Maraş Katolik murahasasının çarşı ve pazarların kapanmasını emretmesi, Zeytun Ermenileri'nin de Alabaşlılarla birleşerek ihtilâl hazırlığı içerisine girmeleri üzerine gerekli tedbirlerin alınmasının istendiği⁶

27 Ekim 1895

Müslüman Kılığına Giren Ermeni Fesatçılarının Mamuretülaziz'de Süryanî Kadim Kilisesi'ne Saldırmaları

Mamuretülaziz'de başlarına sarık saran Ermeni fesatçıların Süryanî Kadim Kilisesi'ne saldırarak Kürtleri tahrik ettiklerinin Süryanî Kadim Patrik vekili tarafından bildirildiği⁷

16 Ocak 1896

(4) Y. PRK. BŞK, 35/29

(5) Y. PRK. UM, 32/96

(6) Y. PRK. ASK, 107/63

(7) Y. A. HUS, 344/4

Van'dan Ermeni Elebaşlarının İran'a Sürülmesi

Van Hadisesi'nde Müslümanlara zarar veren Ermenilerden elebaşlarının İngiliz konsolosunun ifadeleri uyarınca fotoğrafları alındıktan sonra Osmanlı askerlerinin korumasında İran'a sürülmeleri; diğerlerinin de affedilmelerinin yerinde olacağına dair rapor⁸.

21 Haziran 1896

İstanbul'da Ermenilerin Bazı Yerlere Saldırıları ve Mühimmat Ele Geçirilmesi

Ermenilerin başta Galata'da bulunan Osmanlı Bankası olmak üzere İstanbul'un çeşitli yerlerine baskınlar düzenledikleri, Hasköy'de karakola saldırdıkları, Samatya Sulumanastır civarında polislere ateş açtıkları / Balıkpazarı Ermeni Kilisesi'nde dinamit ve bomba ele geçirildiği⁹

27 Ağustos 1896

Paris'teki Hınçak Üyelerinin Amerikan Yardımı Konusunda "Son Söz ve Teklif" Başlıklı Mektubu

Paris'te bulunan eski Hınçak üyelerinden Susi Kokaryan ve arkadaşlarının Hınçak üyelerine "Son Söz ve Teklif" başlığıyla gönderdikleri mektupta, Ermeni komitelerinin gelecekteki ümit ve hayat kaynağının Amerika ihtilâlcilerin yardımları olduğu, isyanın maddî ve manevî rıza ile yardımlaşmaya dayanması gerektiği, malî gücü yerinde olanların silah satın alınmasına yardım etmelerinin lüzumu ile hepsinden önemlisi merkezî idare usulünün kaldırılması gerektiği konuları üzerinde anlaştıkları

Hınçakyan Refiklere ve Şubelere

"Son Söz ve Teklif"

İkinci ve üçüncü numara trusiklerle, Hınçakyan merkezlerini idare eden memur-

ların kim ve neci olduklarını mâzi ve hâl i hâzır ahvâlini muhtasaran teftiş ve nakş u beyân eylemiş idik. Merkûmların şimdikiye kadar sâlik oldukları meslekle isyanın hususî bir iş millü ve bâ husus ta'ayyüş için menfaatli bir iş addetmekte oldukları nümâyân olmaktadır.

Bakkal, dükkânına başka gözle bakmıyor. İki merkez kılavuzları dükkânlarını iflâsiyetden kurtarmak için her gün yeni yeni iğfalâtle her nev' denâeti irtikâbda devam ediyorlar. Merkezler isyan için lüzumsuzdurlar. Vazife şinâs azâları dahi bulunsa revölüsyonistlerin (isyancılar) kâffe i metâlibine yetişemezler. Beher Ermeni isyan merkezi için senevî iki bin İngiliz lirası masraf olunmaktadır (Elli bin frank, yirmi bin ruble, on bin dolar, iki bin beş yüz Osmanlı lirası). İki merkez için masraf olan dört bin lira ile senevî lâ ekall iki bin tüfenk satın alınarak isyan hususu ciddî olarak mevki' i icraya konulur. Arpanyan merkezi 1896 senesi Kânûn-ı Evvel nihayetine kadar 757 İngiliz lirası ahz ile mecâlis i umumî için Teşrîn i Evvel on birine kadar 355 lirasını sarf edip mütebâkî 402 lirasını dahi Teşrîn i Evvel on birinden Kânûn-ı Evvel nihayetine kadar iki buçuk mâh zarfında sarf etmiştir. Merkûmların müstakbelde ümit ve ta'ayyüş menâbi'i yegâne Amerika revölüsyonistlerinin îaneleridir. Merkezlerin masârıfı ba'demâ daha ziyade tekessür etmek lâzımdır. Çünkü Sultan'a mahsus korkaklıkla yâverân fırkaları saklamağa mecburdurlar ve saklıyorlar. Millet haini olan merkez i idare memurları menâfi'i âdiyeleri için namussuz tarıklere sülûk etdiler. Lâkin siz Hınçakyan refikler ve şubeler sizin de öyle menafi'iniz var mıdır? Niçin körlemesine merkezin mekrûh davalarını îanelerinizle teşvik ediyorsunuz? Ceplerini dolduruyorsunuz. Muâvenetinizle beyhûde lekesiz hediyeleri sarf ediyorsunuz ve isyancılar mâbeyninde buğz ve adâvet tohumları saçarak umum isyan meselesini tahrib ediyorsunuz? Merkûmların tuttukları tarîk Sultan'ın acentelik memuriyetinden asla tefrik olunmuyor. Kör gibi

(8) Y. EE, 5/144

(9) Y. PRK. HR, 22/22

müşâreketinizle îrâs eylediğiniz hasâr kâfidir. Merkez hain ve fâsidlerinin namussuz isimleri üzerine tükürün. Ermenili[ği]n şu acı günlerinde ittifak edin ve Sisvanlı ve Sönüklü ve Muşlu ve Arsaklı ve Vanlı ve Peryivanlı'yı (?) tefrik etmeyerek bilerek ve kendi kendinize iş görünüz. İttihad örtüsü altında ittifak mukabilinde nifaklılardan komite teşkil edecek olan ve sünger misillü husûle gelen adamların tuzaklarından sakının.

İsyan komitelerinin tekessürüne muâvenet eylediğiniz hâlde namussuz ve menfaatperest adamların adedini çoğaltırsanız bu misillüler bir komiteden tard olunup diğer komiteye dahil olarak çapkınlardan ibaret bir hey'et teşkilıyla isyan meselesi tahrib olunur.

Kendisini tanıyan, iş gören Ermeni isyancı merkezin alçak ve hilekâr azâları üzerine ümid etmeyip yalnız namus kuvvetiyle bileğine ve çalışarak iş görmesine ümid etmelidir. Ermeni delikanlıların millî vazife-şinâs hissiyatlarını tahrik edin. Vezâif i şahsiyelerini bildirin. İsyancılara işgüzarlık, ittifak, refik perverlik ve müsâvât va'z edin. Böylece Ermeni'nin ulüvv i cenâ-bına dokunmayarak isyan meselesi bâki kalıp devam edebilir ve muvaffakiyet bulması mücerred i lâzımdır. İsyanın maddî ve manevî kâffe i kuvveti hüsn i rıza ile muâvenete müstenid bulunduğundan Hınçakyanlığın isbat eylediği gibi merkezî usulünün cebrî ve keyfe mâ yeşâ muamelâtına tahammül edemez. Hınçakyan Komitesi'nin hallolup taksim olduğu bir seneyi mütecâvizdir. Belki de şu Ermeni vükelâsının yekdiğerini lekeleyen, gamz eden katl ve her gûne denâeti icra eden nifak ocağı devam eder. İsyân mesâili[n]i tashîh edip tarîk i selâmete vaz' etmenin çare i yegânesi seri suretde ve bilâ şart merkez usulünün lağvıyla her bir isyan teşkilât mahalli kendisine mahsus olarak bilâ maaş bir hey'et i idare teşkil edip diğer devâir i idareleriyle ihtilât peydâ ederek revâbit-ı umumiye i maneviyeyi muhafaza ve ciddî ittihâdi muvaffak etdirmek için Ermeni isyancıların Taşnak[s]üt[y]un hey'et

i müttefika teşkilâtıyla yek-vücut olmakda maksada muvâfık suretde ve muvaffakiyetle iş görmek için yalnız ve son vasıta budur. Yek vücut olarak hareket etmek tedbiri Hınçakyan bulunan hiçbir ferdin veya şubenin ulüvv i cenâbına dokunmayıp bilakis merkez usulünün lağvıyla cebrî ve keyfe mâ yeşâ muâmelât münkesir olduğundan bu misillülerin ulüvv i cenâbları daha a'lâlanarak isyan umûru tarîk i selâmet üzere devam edebilir.

Ermeniler tarihçe kanuna merbût adamlar olduğumuzdan keyfi ve cebrî muameleye tahammül edememişiz, edemiyoruz ve edemeyeceğiz. Hınçakyanlık merkezinin münhezim olduğu gibi merkez usulünün lağvıyla husûle gelecek teşkilât münhezim olmaz. İşbu teşkilâtda sû i muamelede bulunan efrâd yahud şubeler hey'etçe muhakemeye alınarak matrûd veya mefsûh addolunup bu misillülerin kabahatleri Hınçakyan merkez i idaresinde olduğu gibi diğer şubelerin veya tekmil teşkilâtın nâmlarını lekeleyemez. Hayır! Ermeni cemiyeti ve Hınçakyan isyancılar maişetleri için meydana çıkan sahte ve kâzib vatanperver isyancıardan artık iğfâl olunmayınız! Bundan böyle kanını ve akçeni bir takım baht arkasına düşen maskaralara teslim etme!..

Hürriyet için Ermeni cemiyet ve şübânına davet okuyun! Çabuk yekdiğerinize muâvenet ile isyan teşkilâtına takviyet verin! Vatan muhabbetini her Ermeni kalbinde alevlendirin ve mümkün mertebe silah taliminde mahâret kesb edin! Ermeni cemiyeti ve Ermeni delikanlıları fütursuzluğunuzdan kımıldanın! Ermeni zenginleri ve Ermeni rahibleri sizin namusunuza ar getiren taş yürekliliğinizden kımıldanın, münasib fırsatlar takarrub etmektedir. Gecikdirmek Ermeniliğin mahvını mücib olur.

Her kim malen muktedir ise muâvenete yetişin! Tecemmu' eden îanelerle esliha iştirâ edin! Esliha, yalnız esliha! Cerîdeler ve merkezler isyan icra edemezler. Ve'l hâsil anlayın, fütursuz ve duygusuz adamın alınına

milletin adâvet ve nefretini damgalayarak tarih mahkum edecek. Yaşasın kendi kendiyi idare olunan amelî isyan! Yaşasın kendisini bilen ve vatanının intikamını almağa hâzır bulunan delikanlılık! Düşsün namussuz idare i merkeziye usulü.

Fi 8 Mayıs sene 1897, Paris
Atik Hınçakyanlar
Susi Kokaryan¹⁰

8 Mayıs 1897

Muş ve Çevresinde Ermeni Fesatçıların Müslüman Kıyafetine Girerek Ermenileri Öldürmeleri

Muş ve çevresinde Müslüman kıyafetine girerek Ermenileri öldüren Ermeni fesatçıların, Sason bölgesine kaçarak saklanmaları ve bölgeye siyasî sebeplerle asker sevkîyâtı yapılamaması sebebiyle yakalanamadıkları¹¹

13 Ocak 1902

Erzurum Komakor'da Ermenileri'in Civardaki Eşkrya ile Birleşerek Müslümanları Öldürmeleri

Komakor Ermenileri'nin civardaki eşkıya ile birleşerek Müslümanları çeşitli işken-celerle öldürüp askerlere ateş açtıkları hakkında mektup¹².

26 Ekim 1903

Ermeni Fesatçıların Anadolu Ve Suriye Sahillerine Silah ve Harp Mühimmatı Sevkettikleri

Ermeni fesatçıların Kıbrıs'ı merkez kabul ederek Anadolu ve Suriye sahillerine silah ve harp mühimmatı çıkardıkları tespit edildiğinden gerekli korumanın sahilden gambotlarla yapılmasına, karada ise karakol ve kuleler inşa edilmesine karar verildiği¹³

5 Aralık 1905

Bulgar ve Ermeni Fesatçıların İstanbul'da Karışıklık Çıkarma Hazırlıkları

Bulgar ve Ermeni fesatçıların 1908 yılı Martı'nda İstanbul'da karışıklık çıkarma planı yaptıkları, bu amaçla Sofya'dan satın aldıkları dinamit ve bombaları Karadeniz sahilinden nakledecekleri ihbar edildiğinden gerekli tedbirlerin alınması¹⁴

16 Mart 1908

Amasya'da Bomba İmal Eden Ermenilerin Divan-ı Harb'e Sevkleri

Amasya'da bomba imal edip çevre il-lerdeki Ermenilere gönderen, sakladıkları bomba, dinamit ve çeşitli edevat ile birlikte yakalanan bazı Ermenilerin Dersaadet Di-
van-ı Harbi'ne sevkleri¹⁵

22 Temmuz 1914

Rusya'ya Göç Eden Ermeni Gönüllülerinin Kafkasya'ya Sevkleri

Rusya'ya göç eden 4.031 Ermeni gönüllünün Rusya tarafından Kafkasya'ya sevk edildiklerinin Kalas şehbenderi tarafından bildirildiği¹⁶

10 Aralık 1914

Telgraf Hatlarının Ermeniler Tarafından Tabribi

Ermeniler tarafından tahrip edilen Reşadiye ve Karçikan telgraf hatlarının bakım ve onarımlarının yapılarak suçluların yakalanması ve gelişmeler hakkında bilgi verilmesi¹⁷

15 Aralık 1914

(10) Y. PRK. TKM, 38/62

(11) Y. PRK. ASK, 176/1

(12) HR. SYS, 2795/53

(13) Y. MTV, 281/52

(14) ZB, 24/1

(15) DH. EUM. EMN, 88/33

(16) DH. EUM. 2. Şb, 3/16

(17) DH. ŞFR, 48/7

Toryan Efendi'nin Ermenileri Kışkırtması

Bulgaristan Ermenileri'ni Osmanlı Hükümeti aleyhine kışkırtan ve gönüllü olarak Rusya'ya gitmelerini teşvik eden Edirne Murahhasası Toryan Efendi'nin bu ihanetinden dolayı murahhasalığına son verilmesi¹⁸

21 Aralık 1914

Ermeni Ayaklanmasının Yayıldığı

Gevaş yakınındaki Atalan köyü ile Şatak'ta bulunan Ermenilerin memur, jandarma ve ahaliden bazı kimseleri şehit etmeleri üzerine tedbir olarak vekâleten münasip birinin gönderilmesi¹⁹

30 Aralık 1914

İzmit'teki Ermeni Köylerinde Silah ve Cephane Bulunması

İzmit'in Ermenilerle meskun Bahçecik, Yuvacık, Arslanbey ve Döngel köylerinde silah ve cephane bulunduğu / İzmit'teki Fransız Mektebi'nde telsiz telgraf cihazı olduğunun haber alındığı²⁰

26 Ocak 1915

Ermenice Bir Mektupta Rus İstilasının Arzu Edildiği

Mamuretülaziz'in Eğin Kazası'nda Muallim Kavkazyan Şahbaz tarafından yazılmış Ermenice mektupta, Rus istilası ve İsa yortusunu Rus bayrağı altında geçirme temennisinde bulunduğu anlaşıldığından adı geçen kişi ile yandaşlarının Divan-ı Harb'e sevk edildikleri²¹

10 Şubat 1915

Tüccar Hüsrev Kasabyan'ın Divan-ı Harb'e Sevki

Samsun'da halı tüccarlığı yapan Hüsrev Kasabyan'ın silah ithaline aracılıkta bulunduğu ve hariçteki Ermeniler ile ihtilâl

gayesiyle haberleştiği anlaşıldığından kardeşi Kigork'la birlikte Divan-ı Harb'e verilmek üzere Samsun'a gönderilmesi²²

9 Mart 1915

Ermeniler'in Kars ve Ardahan'da Müslümanlara Yaptığı Zulümler

Kars ve Ardahan'da Ermeniler tarafından öldürülen Müslümanların 30.000'e vardığı, evlerin yakıldığı, kadın ve çocukların perişan halde oldukları, Ermenilerin kasden esir düşüp sonra kaçarak elde ettikleri bilgileri Ruslara aktarmalarından ötürü ihtiyatlı davranılması gerektiği / Müslüman esirlere iyi davranılması için İtalya Sefâreti nezdinde girişimlerde bulunduğu²³

21 Mart 1915

Diyarbakır'da Ermenilerin Faaliyetleri

Diyarbakır Ermenileri'nin haince hareketlerini ispat eden bomba, dinamit ve silahlara ait iki adet fotoğraf gönderilerek ihtilâli hazırladıkları için tutuklananlar hakkında yapılan tahkikatın sürdürüldüğünün bildirildiği²⁴

18 Mayıs 1915

Erzincan'ın Bazı Bölgelerinde Ermeni Evlerinde Bomba Bulunması

Erzincan, Kiği ve Tercan'da yapılan aramalar sonucu, Ardaşis Karagözyan ve Keşiş Oseb'in evinde bomba ele geçirildiği²⁵

21 Haziran 1915

Türklerin Geri Çekildiği Mahallerde Rus ve Ermenilerin Katliam Yaptıkları

Ruslara öncülük eden Ermenilerin Türklerin geri çekildiği mahallerde kalan

(18) DH. EUM. 2. Şb, 3/30

(19) DH. ŞFR, 48/220

(20) DH. EUM. 2. Şb, 2/67 A

(21) DH. EUM. 2. Şb, 4/53

(22) DH. ŞFR, 50/209

(23) DH. EUM. 2. Şb, 5/31

(24) DH. EUM. 2. Şb, 7/13

(25) DH. EUM. 2. Şb, 8/36

ahali ile yaralıları şehit ettiklerinin Trabzon Vilâyeti'nden bildirildiği²⁶

18 Şubat 1916

Ermenilerin Sivas'ta Mühimmat Hazırlıkları

Ermenilerin Sivas'ta mağaralar kazarak birçok fedaiyle birlikte firar eden Rus esirlerine üç sene yetecek kadar erzak, bomba, mavzer ve çok sayıda silah yerleştirdiklerine ilişkin ihbarın tedkik edilerek gerekli tedbirlerin alınması²⁷

3 Haziran 1916

Sevk Belgeleri²⁸

Ermeni Eşkîyasının İhtilâl Teşebbüsüne Karşı Tedbirler

Bitlis'te ortaya çıkan Ermeni eşkıyasının Halep ve Dört Yol'da askerlere saldırması, Kayseri'de bombalar ele geçirilmesi, ele geçen Rusça, Fransızca ve Ermenice yazılı şifreli muhabere evrakında bir ihtilâl teşebbüsünde bulunulacağına anlaşılması üzerine gerekli tedbirlerin alınması hakkında Ordu Yı Hümâyûn Başkumandanlığı Vekâleti'nden ordulara genel bir tebliğde bulunulduğu

Edirne, Erzurum, Adana, Ankara, Aydın, Bitlis, Halep, Hüdavendigâr, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Mamuretülaziz, Van Vilâyetlerine Urfa, İzmit, Bolu, Canik, Karesi, Kayseri, Karahisar-ı Sahib Mutasarrıflıklarına

Bitlis'de zuhur eden Ermeni eşkıyası ve Halep ve Dört Yol'da yine Ermenilerin askere karşı vuku bulan tecavüzâtı ve Kayseri'de zuhur eden külliyetli bombalarla Rusça, Fransızca ve Ermenice grupları hâvî şifreli muhaberât evrakı, memleketde düşmanlarımız tarafından bir ihtilâl teşebbüsü hazırlanmakta olduğuna delâlet ettiği için her türlü ihtimale karşı bu gibi vekâyi' tahaddüs eden menâtikde tatbik olunacak muamele ile taht-ı silahda bulunan Ermeni efrâd hakkında Ordu Yı Hümâyûn Başkumandanlığı Vekâle-

ti'nden ordulara tebliğât-ı mahsusa ve umumiyeye ifa kılınmıştır. Mülkiyeye ta'alluk eden hususâtta bilâ ifâte i zaman cihet i askeriye ile bi'l müzâkere icab eden tedâbirin tamamî i tatbikine fevkalâde itina olunması ehemmiyetle tavsiye olunur.

Fî 15 Şubat sene [1]330

Nâzır
Talat²⁹

28 Şubat 1915

Dört Yol Ermenileri'nin Sevki

Dört Yol Ermenileri'nin belirlenen yere sevk edilerek isyan çıkarmalarına meydan verilmeyip köklü tedbirler alınması³⁰

2 Mart 1915

Anteb'de Alınan Tedbirler

Ayntab'da Ermeni ahali arasında görülen hareketlenme üzerine Dördüncü Ordu Kumandanlığı'ndan alınan telgrafta, hiçbir Ermeni'nin yer değiştirmesine izin verilmemesi, yer değiştirenlerin tekrar eski mahalline iade edilmesi, itaatkâr ahalinin can, mal ve namuslarının her türlü saldırıya karşı güvence altında tutulması, sadık veya ihtilâlciler olsun Müslüman ahali tarafından en ufak bir saldırı yapıldığı takdirde derhal cezalandırılması şeklinde karar alındığının bildirildiği; alınan bu kararlar her iki taraf ahalisini endişeye sevk ettiği için yapılacak muamelenin Halep valisi tarafından sorulduğu³¹

29 Mart 1915

Ermeni Sevkinin Halep, Zor ve Urfa Cibetlerine Yönlendirilmesi

Zeytun ve Maraş civarından şimdiye kadar Konya'ya gönderilenlerden başka bu

(26) HR. SYS, 2871/3

(27) DH. ŞFR, 64/194

(28) Sevk ve İskanla ilgili belgelerin daha mufassal ve geniş hali, belge görüntü ve transkripsiyonlarıyla birlikte, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nca yayınlanan "Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskanı (1878-1920)" isimli kitapta yayınlanmıştır.

(29) DH. ŞFR, 50/127

(30) DH. ŞFR, 50/141

(31) DH. EUM. 2. Şb, 68/34

bölgeye Ermeni sevk edilmemesi, bundan sonra gönderileceklerin Halep'in güneydoğusu ile Zor ve Urfa'ya sevk edilmeleri³²

24 Nisan 1915

Devlet Aleyhinde Faaliyetlerde Bulunan Ermeni Komite Merkezlerinin Kapatılması

Ermeni komitelerinin Osmanlı ülkesinde ayrılıkçı fikirlerle muhtariyet elde etme teşebbüsleri, Taşnak Komitesi'nin Rusya'da bulunan Ermenileri kışkırtma çabaları, ülkenin savaş halinde olmasını fırsat bilerek Anadolu'nun birçok vilâyetinde isyan çıkarmaları, bomba, silah tedarikleri, gönüllü alaylar oluşturmaları ve Ruslarla birlikte hareket ederek Osmanlı ordusunu tehdit etmeleri, bu komitelerin faaliyetlerine bir son vermeyi gerektirdiğinden; komitelerin vilâyetlerdeki şubelerinin kapatılmasına, her türlü evraklarının yok edilmelerine meydan bırakılmayarak ele geçirilmesine, komite ile işbirliğinde olan Ermenilerin takip ve gözetimine alınmalarına, ellerindeki silahların toplatılmasına ve tutuklanan şahısların Divan-ı Harb'e sevk olunmasına karar verildiği³³

24 Nisan 1915

Ankara'ya Gönderilen Ermenilerin Ayaş ve Çankırı'ya Sevkleri

Haydarpaşa'dan trenle Ankara'ya gönderilen sakıncalı 180 Ermeni'den bir kısmının Ayaş'ta tutuklu olarak kalmaları, 100 kadarının da Çankırı'ya sevk edilmeleri³⁴

25 Nisan 1915

Sevkedilen Ermenilere Tutuklu Muamelesi Yapılmaması

Çankırı'ya gönderilen Ermeniler tutuklu olmadıklarından kışlada tutulmamaları ve kasaba dahilinde serbest bırakılarak muhafazalarına özen gösterilmesi gerektiği³⁵

2 Mayıs 1915

Konya'ya Gönderilen Ermenilere Yapılacak Harcamalar

Konya'ya gönderilen Ermenilerin iskân ve iâşe masraflarının karşılanması için Maliye Nezâreti'ne tebligat yapıldığı, bunun için gerekli miktarın ve ne kadar Ermeni bulunduğunun tespit edilerek bildirilmesi³⁶

5 Mayıs 1915

Isyana Destek Veren Ermeni Memurların Görevden Alınmaları

Maliye Nezâreti'ne mensup Ermeni memurlardan komite mensubu olanlarla sadakatsizlik gösterdikleri kesinleşenlerin azledilmeleri ve icap edenlerin de Ermeni bulunmayan vilâyetlere gönderilmeleri³⁷

6 Mayıs 1915

Sevkedilen Bazı Ermenilerin Tekrar İstanbul'a Dönebilmeleri

Çankırı'ya gönderilen Torkomyan, Nargileciyan, Keropeyan, Bardizbanyan, Keçyan, Tolayan, Karagözyan ve Komidas'ın İstanbul'a dönmelerine izin verildiği³⁸

7 Mayıs 1915

Zeytun Ermenileri'nin İbracı

Zeytun Ermenileri'nin tamamının ihraç edilmesi gerektiğinin Başkumandanlığa yazıldığı³⁹.

9 Mayıs 1915

Van ve Bitlis'den Ermenilerin Sevki

Van Vilâyeti'nin belli yerlerinde yoğun olarak bulunan Ermenilerin güneye sevklerinin kararlaştırıldığı, sevk işlemini kolaylaştırmak için ilgili birimlere tebligat yapıldığı,

(32) DH. ŞFR, 52/93

(33) DH. ŞFR, 52/96, 97, 98

(34) DH. ŞFR, 52/102

(35) DH. ŞFR, 52/184

(36) DH. ŞFR, 52/235

(37) DH. ŞFR, 52/249

(38) DH. ŞFR, 52/255

(39) DH. ŞFR, 52/286

Erzurum'un güneyi ile Bitlis'e bağlı kazalar, bilhassa Muş ve Sason ile Talori civarındaki Ermenilerin de sevke dahil edileceği⁴⁰.

9 Mayıs 1915

Çankırı'ya Gönderilen Ermenilerin Künye ve Sanatları

Ayaş'ta tutuklu bulunanlarla Çankırı'ya sürülen Ermenilerin isim, künye ve sanatları ile İstanbul'daki ikamet ve doğum yerlerini gösterir defterin düzenlenerek gönderilmesi⁴¹.

10 Mayıs 1915

Haçin ve Dört Yol'dan Sevkedilen Ermeniler

Haçin, Dört Yol ve çeşitli bölgelerden şimdiye kadar çıkarılan Ermenilerin miktarı ve nerelere sevk edildiklerinin bildirilmesi⁴².

12 Mayıs 1915

Erzurum'dan Sevkedilen Ermenilerin Urfa, Musul ve Zor'a Gönderilmeleri

Erzurum'dan çıkarılan Ermenilerin Kastamonu ve Sivas'ta iskânları uygun olmadığından, bu yöne sevk edilen Ermenilerin yoldan çevrilerek Urfa ve Musul'un güneyi ile Zor Sancağı'na gönderilmeleri⁴³.

18 Mayıs 1915

Zeytun ve Dört Yol Ermenileri'nin Sevki

Zeytun ve Dört Yol Ermenileri'nin Halep ve Suriye'nin kuzey kısmına nakilleri hakkında Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Bey'in Halep valisine tebligatta bulunulması ricası⁴⁴.

23 Mayıs 1915

Erzurum, Van ve Bitlis Ermenileri'nin Musul, Zor ve Urfa'ya Yerleştirilmeleri

Erzurum, Van ve Bitlis vilâyetlerinden çıkarılan Ermenilerin Musul Vilâyeti'nin gü-

ney kısmı ile Zor ve Urfa sancaklarında tayin edilen yerlere yerleştirilmeleri, nakil sırasında can ve mallarının her bakımdan korunması görevinin mahallî idarecilere ait olduğu, taşınır mal ve eşyalarını yanlarında götürebilecekleri⁴⁵.

23 Mayıs 1915

Sevk Yapılan Yerlerine Durumu Hakkında Bilgi Verilmesi

Adana, Halep, Erzurum, Van ve Bitlis'teki Ermeni köyleri boşalttırdıkça bunların miktarı, köyün ismi ve gittikleri yerler hakkında bilgi verilmesi⁴⁶.

25 Mayıs 1915

Erzurum'da Bulunan Ermenilerin İhracı

Rus hududuna yakın olması dolayısıyla Erzurum'da bulunan Ermenilerin yerlerinden çıkarılmaları, Diyarbakır, Harput ve Sivas Ermenileri'nin ise ihracına lüzum görülmediği⁴⁷.

27 Mayıs 1915

İâşe ve İskân Masraflarının Muhacirîn Tahsisatı'ndan Tesviyesi

Ermeniler için gerekli iâşe ve iskân masraflarının Muhacirîn Tahsisatı'ndan ödenmesi

29 Mayıs 1915

Konya Vilâyeti'ne

C. fi 14 Mayıs sene [1]331 şifre. Ermeniler için vuku bulacak masâ-rıf-ı iâşe ve iskâniyenin fasl-ı mahsus açılarak vilâyetde

(40) DH. ŞFR, 52/282

(41) DH. ŞFR, 52/297

(42) DH. ŞFR, 52/338

(43) DH. ŞFR, 53/48

(44) DH. EUM. 2. Şb, 7/25

(45) DH. ŞFR, 53/93

(46) DH. ŞFR, 53/113

(47) DH. ŞFR, 53/129

mevcud Muhacirîn Tahsisâtı'ndan tesviyesi.

Fi 16 Mayıs sene [1]331

Nâzır nâmına⁴⁸

(İmza)

Meclis i Vükelâ'nın Tehcir Kararı

Düşmanla işbirliği yapan, masum halkı katleden ve isyan çıkaran Ermenilerin, harp harekât alanlarından uzaklaştırılarak Musul, Zor, Halep ve Suriye'nin bazı bölgelerine sevkleri için Dahiliye Nezâreti'nin 26 Mayıs 1915 tarih ve 270 numaralı tezkiresi üzerine Meclis i Vükelâca alınan tehcir kararı

30 Mayıs 1915

Karar

Fi'l hakika devletin muhafaza i mevcudiyet ve emniyeti uğrunda tevâli eden icraât ve islâhât-ı fedakârîsi üzerinde icra i sû i te'sire sebep olan bu kabîl harekât-ı muzırının icraât-ı müessire ile imha ve izâlesi kat'iyen muktezî ve nezâret i müşârunileyhâca bu emirde ibtidâr olunan icraâtdaki isabet bedihî olduğundan tezkire i mezkûrede dermiyân kılındığı üzere muharrerü'l esâmî kurâ ve kasabâtda sâkin Ermenilerden nakli icab edenlerin mahâll i mürettebe i iskâniyelerine müreffehen sevk ve îsâlleriyile güzergâhlarında te'min i istirâhât ve muhafaza i can ve malları ve muvâsalâtlarında keyfiyet i îvâlarıyla suret i kat'iyede iskânlarına kadar Muhacirîn Tahsisâtı'ndan îaşeleri ve ahvâl i sâbıkâ i maliye ve iktisadiyeleri nisbetinde kendilerine emlâk ve arazi tevzî'i ve içlerinden muhtac olanlara taraf-ı hükûmetden mesâkin inşası ve zurrâ' ve muhtacın i erbâb-ı sanata tohumluk ve âlât ve edevât tevzî'i ve terk etdikleri memleketde kalan emvâl ve eşyalarının veyahud kıymetlerinin kendilerine suver i münasibe ile iadesi ve tahliye edilen köylere muhacir ve aşâyir iskânıyla emlâk ve arazinin kıymeti takdir edilerek kendilerine tevzî'i ve tahliye edilen şuhûr ve kasabâtda kâin olup nakledilen ahalie aid emvâl i gayr-ı menkûlenin tahrîr ve tesbit i cins ve kıymet ve mikdarından sonra muhacirîne tevzî'i ve muhacirînin ihtisâs ve

işigâlleri haricinde kalacak zeytinlik, dutluk, bağ ve portakallıklarla dükkân, han, fabrika ve depo gibi akârâtın bi'l müzâyede bey' veyahud îcârî ile bedelât-ı bâliğasının kendilerine i'tâ edilmek üzere ashâbı nâmına emâneten mal sandıklarına tevdi'i ve muamelât ve icraât-ı mesrûdenin ifası zımında vuku bulacak sarfiyâtın Muhacirîn Tahsisâtı'ndan tesviyesi zımında nezâret i müşârunileyhâca tanzim edilmiş olan talimâtnâmenin bi tamamihâ tatbik i ahkâmıyla emvâl i metrûkenin te'min i muhafaza ve idaresi ve muamelât-ı umumiye i iskâniyenin tesrî' ve tanzimi ve tedkik ve teftişi ve bu hususda talimâtnâme ahkâmı ve nezâret i müşârunileyhâdan ahz ve telakki edilecek evâmîr dairesinde mukarrerât ittihâz ve tatbiki ve tâli komisyonlar teşkili ile maaşlı memur istihdâmı vazife ve salâhiyetlerini haiz olmak ve doğrudan doğruya Dahiliye Nezâreti'ne merbût bulunmak ve bir reis ile biri memurîn i dahiliyeden ve diğeri memurîn i maliyeden intihâb ve tayin edilecek iki azâdan tereküb etmek üzere komisyonlar teşkil edilerek mahallerine i'zâmi ve komisyon gönderilmeyen mahallerde mezkûr talimâtnâmenin valiler tarafından icra yı ahkâmı tensîb edilmiş olduğunun cevaben nezâret i müşârunileyhâya tebliği ve devâir i müte'allikaya malumât i'tâsı tezekkür kılındı.

(Meclis i Vükelâ azalarının imzaları)⁴⁹

Maraş'ta Ermenilerin Borçlarının Alınmayacağı

Yerleri değiştirilen Ermenilerin borçlarının alınmayacağına Maraş Mutasarrıflığı'na bildirildiği⁵⁰.

1 Haziran 1915

Sevk'in Komiteci ve Bozguncu Ermenilere Uygulanması

Komite liderleri ile muzır Ermenilerin uzaklaştırılması ve tutuklanması hakkındaki

(48) DH. ŞFR, 53/152

(49) MV, 198/24

(50) DH. ŞFR, 53/200

tebligatın bazı yerlerde yanlış anlaşıldığı, tahliye muamelesinin sadece bozguncu ve komiteci Ermenilere uygulanarak, Ermenilerin isyan çıkaramayacak şekilde dağıtılmaları⁵¹.

1 Haziran 1915

Azadamard Gazetesi Sahibi Hayik Tiryakyan'ın Ayaş'a Gönderilmesi

Taşnaksütyun Komitesi elemanlarından Azadamard Gazetesi Sahibi Hayik Tiryakyan'ın muhafaza altında Ayaş'a gönderilmesi⁵².

7 Haziran 1915

Ermenilerin, Dinî Ayinleri İçin Patrik Vekili ve Malzeme Talebinde Bulunmaları

Zeytun ve civarından Sultaniye'ye gönderilen Ermenilerin dinî ayinleri için bir Patrik vekiline ve gereken malzemelere ihtiyaçları olup olmadığının araştırılması

8 Haziran 1915

Konya Vilâyeti'ne

Zeytun ve havalisinden Sultaniye'ye nakledilen bin aile kadar Ermeni'nin âyin i mezhepleri için Patrik vekili ile bir miktar zeyt i mukaddes ve kütüb ve elbise i ruhâniye gönderileceği Ermeni Patrikliği'nin müracaatı üzerine Adliye Nezâreti'nden bildirilmiştir. Fi'l hakika böyle bir ihtiyac olup olmadığının ve Patrik vekilinin i'zâmı hakkındaki mütâalanızın iş'ârı.

Fî 26 Mayıs sene [1]331

Nâzır⁵³

Ticaret Yapan Ermeniler

Ermenileri göç ettirilen yerlerde, ticaret ve benzeri suretle ikamet eden Ermenilerin yerlerinde bırakılmaları

8 Haziran 1915

Maraş Mutasarrıflığı'na

C. 23 Mayıs sene [1]331. Ermenileri ihrac olunan livâ mülhakâtında, ticaret ve sair suretle ikamet eden Ermenilerin esasen mukayyed buldukları memleketlerinde bırakılmaları muvâfıktır.

Fî 26 Mayıs sene [1]331

Nâzır⁵⁴

Ezine Ermenilerinin Sevki

Ezine'de bulunan 500 Ermeni'den komitelere mensup olanların yakalanması ve diğerlerinin de livâ dahilinde uygun bir yer bulunursa oraya, bulunamazsa Karesi'ye sevklerinin uygun olacağı⁵⁵.

8 Haziran 1915

Mülkler ve Sevkleri Tebir Edilen Ermeniler

Ermenilerin geride bıraktıkları eşyalarının değeri hükümetçe sahiplerine ödeneceğinden terk edilmiş malların korunarak sahipleri adına satılması ve güçsüz kadınlarla askerî imalâthanede çalışanların sevklerinin ertelenmesi⁵⁶.

9 Haziran 1915

Develi'den Sevk

Develi'nin Küçük İncesu köyü Ermeni ahalisinin Aksaray'a gitmek üzere yola çıkarıldığı⁵⁷.

9 Haziran 1915

İaşe ve İskân Masrafları

Ermenilerin yerleştirilmeleri ile ilgili talimatnâmenin postada olduğu ve Muha-

(51) DH. ŞFR, 53/201

(52) DH. ŞFR, 53/273

(53) DH. ŞFR, 53/296

(54) DH. ŞFR, 53/295

(55) DH. ŞFR, 53/289

(56) DH. ŞFR, 53/303

(57) DH. EUM. 2. Şb, 68/36

cirîn Tahsisatı'ndan beş yüz bin kuruşluk havalenin yiyecek ve yerleşme masrafları olarak gönderildiği

9 Haziran 1915

Musul Vilâyeti'ne

C. fi 19 Mayıs sene [1]331. Ermenilerin suret i iskânlarına aid mufassal talimât-nâme postadadır. Muhacirîn misillü iâşe ve iskânları [lâzimesi için] Muhacirîn Tahsisâtı'ndan beş yüz bin kuruşluk havalenâme tebliğ etdirilmiştir.

Fi 27 Mayıs sene [1]331

Nâzır nâmına
(İmza)⁵⁸

Sevklarının Uygun Olmadığı Bazı Yerler

I. Yerleri değiştirilen Ermenilerin, gitdikleri yerlerde de çoğunluğu sağlayacakları ihtimali gözönüne alınarak Küçük İncesu dışında Kayseri ve bağlı yerlerden Ermeni çıkarılmaması⁵⁹.

12 Haziran 1915

II. Divan-ı Harb i Örfi'ye teslim edilen Ermeniler dışında, uzaklaştırılması gereken Ermenilerin vilâyetin elverişli bir mahalline yerleştirilebileceği, Mamuretülaziz Vilâyeti'nden şimdilik Ermeni sevkinin uygun olmadığı⁶⁰.

13 Haziran 1915

Sevk Tedbirleri

Ermenilerin sevkleri esnasında yollar da muhafaza edilmeleri, firar edenlerle bunlara saldıranların cezalandırılmaları ve sevk için eski yolun kullanılması hususlarında Erzurum Vilâyeti'ne şifre telgraf

14 Haziran 1915

Erzurum Vilâyeti'ne

C. 30 Mayıs sene [1]331. İhrac olunan Ermenilerin yollarda muhafaza i hayatlarına

imkân nisbetinde çalışılması ve esna yı sevkde firara tasaddî edenlerle, muhafazalarına memur olanlara karşı taarruzda bulunacakların te'dibi tabiidir. Fakat buna hiçbir zaman ahali karışdırılmayacak ve beyne'l anâsır mukâtele-yi intâc edecek ve aynı zamanda harice karşı da pek çirkin görünecek vekâyi' tahaddüsüne kat'iyen meydan ve imkân bırakılmayacaktır. Binâenaleyh çıkarılan Ermenilerin diğer yolun pek uzun olmasına mebnî kemâ fi's sâbık eski tarîkdan sevklerine devam olunması ve ancak güzergâhlarında bulunan aşâyir ile köylülerin taarruzuna karşı her türlü esbâb ve vesâitin istikmâliyle müdafaası ve katl ve gasba cür'et edeceklerin şiddetle te'dibi lâzımdır. Keyfiyet Diyarbakır, Mamuretülaziz, Bitlis'e de yazılmıştır.

Fi 1 Haziran sene [1]331

Nâzır
Talat⁶¹

Sis'ten Sevk

Sis Ermenileri'nin tamamen sevklerinin uygun olduğu⁶².

17 Haziran 1915

Halep'ten Sevk

Başka yerlerden Halep'e gelenlerle Halep dahilinden sevk edilecek olan Ermenilerin durumlarının tahkiki⁶³.

17 Haziran 1915

Ermeni Misyonerlerin Durumu

Ermeni Katolik misyonerlerle sörlerin şimdilik sevk edilmeyerek Erzurum'da kalmalarının uygun olacağı⁶⁴.

17 Haziran 1915

(58) DH. ŞFR, 53/305

(59) DH. ŞFR, 53/326

(60) DH. ŞFR, 53/336

(61) DH. ŞFR, 54/10

(62) DH. ŞFR, 54/51

(63) DH. ŞFR, 54/54

(64) DH. ŞFR, 54/55

Firarî Ermenilerin Çatışması

Urfa civarında Germüş dağında jandarma ile çatışmaya giren eşkiyanın firari Ermenilerden olduğu⁶⁵.

16/17 Haziran 1915

Bağdat'a Sevk

I. Musul Vilâyeti'ne gönderilen Ermenilerin Bağdat hattının batısında bulunan mahallere yerleştirilmeleri⁶⁶.

21 Haziran 1915

II. İskân edilmek üzere Urfa ve Zor Mutasarrıflıkları dahiline gönderilen ve gönderilecek olan Ermenilerin Bağdat hattının batısı ve güneyinde yerleştirilmeleri⁶⁷.

21 Haziran 1915

Trabzon, Sürmene, Tirebolu ve Görele'den Sevk

Trabzon, Sürmene, Tirebolu ve Görele kazaları Ermenileri'nden başta fesatçılar olmak üzere 74 kişi karadan ve denizden yola çıkarılarak dahile sevklerine başlandığı⁶⁸.

24 Haziran 1915

Sevk Mahallerinin Bildirilmesi

Tahliyesi kararlaştırılan Ermenilerle meskûn köy ve kasaba ahalisinin isim ve miktarları ile nerelere sevk edileceklerinin bildirilmesi

24 Haziran 1915

Mamuretülaziz, Trabzon, Sivas Vilâyâtı'yla Canik Mutasarrıflığı'na

Tahliyesi takarrur eden Ermenilerle meskûn köy ve kasabalar esâmî ve mevâki'iyile ahalisi mikdarının ve ne tarikle nerelere sevk edileceğinin ve bu bâbdaki malumât ve mütâlaalarının serî'an iş'ârı.

Fî 11 Haziran sene [1]331

Nâzır nâmına⁶⁹

Ermeni Çocuklarının Yetimhanelere Yerleştirilmesi

Yerleri değiştirilen veya uzaklaştırılan Ermenilerin on yaşından küçük çocuklarının eytamhanelere yerleştirilmeleri için vilâyetlerde ne kadar çocuk olduğunun ve münasip bina bulunup bulunamayacağının bildirilmesi

26 Haziran 1915

Diyarbakır, Adana, Haleb, Trabzon, Erzurum, Sivas, Bitlis, Mamuretülaziz, Van Vilâyetleri'yle Maraş Mutasarrıflığı'na

Mevki'leri tebdil veya birer suretle teb'îd edilen Ermenilerin on yaşından dün çocuklarını dârüleytâm te'sisiyle veya mü'es ses dârüleytâmlara celb ile talim ve terbiye etmek mutasavver olduğundan bunlardan vilâyet dahilinde ne kadar çocuk bulunduğunun ve orada dârüleytâm te'sisi için münasip bina bulunup bulunamayacağının âcilen iş'ârı.

Fî 13 Haziran sene [1]331

Maârif Nâzırı

Şükrü⁷⁰

17

Erzurum'dan Sevk

Erzurum Vilâyeti dahilinden ihraçlarına başlanılan Ermenilerin güvenliklerinin temin edilerek sevklerine devam edilmesi⁷¹.

26 Haziran 1915

Ermeni Mallarının Muhafazası

Nakillerine karar verilen Ermenilerin mallarının koruma altına alınmasına ilişkin talimatnâmenin vilâyet ve mutasarrıflıklara gönderildiği⁷².

27 Haziran 1915

(65) DH. EUM. 2. Şb, 68/37

(66) DH. ŞFR, 54/83

(67) DH. ŞFR, 54/84

(68) DH. EUM. 2. Şb, 68/39

(69) DH. ŞFR, 54/136

(70) DH. ŞFR, 54/150

(71) DH. ŞFR, 54/156

(72) DH. ŞFR, 54/202

Düyûn-ı Umumiye'de Görevli Ermeni Memurlar

Trabzon'daki Düyûn-ı Umumiye'de görevli Ermeni memurların yerlerinde kalmaları⁷³.

28 Haziran 1915

Emvâl i Metrûke Komisyonu

Sevk edilen Ermenilerin malların kayıt ve muhafazası için Maliye ve Mülkiye memurlarından bir komisyon oluşturulması gerektiğine ilişkin talimatnâmenin gönderildiği

28 Haziran 1915

Kayseri Mutasarrıflığı'na

C. fî 10 Haziran sene [1]331. Emvâl i metrûkenin muhafaza ve sebt i defter edilmesi zımında memurîn i mülkiye ve maliyeden mürekkeb komisyon teşkili muktezîdir. Bu bâbdaki mufassal talimatnâme fî 28 Mayıs sene [1]331 tarihinde postaya verilmiştir. Vusûlütün iş'ârı.

Fî 15 Haziran sene [1]331

Nâzır
Talat⁷⁴

Sevk Edilen Ermeniler Hakkında Malumat

Sevk edilmeye başlanan Ermenilerin gittikleri yerler ve miktarı hakkında bilgi verilmesinin vilâyet ve mutasarrıflıklardan istendiği

28 Haziran 1915

Trabzon, Sivas, Mamuretülaziz, Diyarbakır Vilâyâtı'yla Canik Mutasarrıflığı'na

Sevklerine ibtidâr olunan Ermeniler[in] mikdarı hakkında bir gûne malumat alınamadı. Şimdiye kadar nerelerinin sevkîyatına başlanılmış ve nerelere sevk edilmişlerdir; sür'at i iş'ârı.

Fî 15 Haziran sene [1]331

Nâzır
Talat⁷⁵

Protestan Ermenilerin Sevki

Alman protestan misyonunda bulunan Ermenilerin şimdilik sevk edilmemesi⁷⁶.

29 Haziran 1915

Talat

Trabzon'dan Ermeni Sevki

Trabzon'dan sevk edilen Ermenilerin miktarı ve gittikleri yerler hakkında bilgi verilmesi⁷⁷.

30 Haziran 1915

Sevkle İlgili Ek Talimatnâme

Rusya hududuna yakın Doğu Anadolu ile Zeytun, Suriye ve Adana sahillerinden Musul, Halep ve Suriye'ye çekilen ve çekilecek olan Ermenilerin bütün haberleşmelerini Türkçe yapmaları, yeni kurulacak Ermeni yerleşim yerlerinde Ermeni okulları açılmasına izin verilmemesi, Ermeni genç ve çocuklarının hükümet okullarında öğrenim görmesi ve yalnızca İstanbul'daki Ermenice gazetelerin yayınına müsaade edilip diğer illerdeki gazetelerin kapatılması hakkında Başkumandanlık Vekâleti'nden yapılan tebligât

1 Temmuz 1915

Suriye, Halep, Musul Vilâyetleri'ne, Urfa, Zor Mutasarrıflıkları'na

Ermeniler hakkındaki mukarrerâta âtıdeki mevâddın da ilâvesi Başkumandanlık Vekâleti'nden tebliğ edilmiştir:

1-Rusya hududuna mücâvir Şarkî Anadolu ile Zeytun, Suriye, Adana sevâhili mıntıkasından oralara dağınık bir surette çekilen ve çekilecek olan Ermenilerin gerek memleket dahili ve gerekse haricî muhaberâtı ancak Türkçe olacaktır.

(73) DH. ŞFR, 54/221

(74) DH. ŞFR, 54/226

(75) DH. ŞFR, 54/222

(76) DH. ŞFR, 54/170

(77) DH. EUM. 2. Şb, 8/59

2- eni te'sis edilecek Ermeni mıntıklarında Ermeni mektepleri kü-şâdına kat'iyen müsaade edilmeyecek ve bütün Ermeni gençleri ve çocukları hükûmet mekteblerinde tahsil etdirilecektir.

3-Şimdilik yalnız İstanbul'daki Ermenice gazetelerin intişârına müsaade edilerek diğer vilâyetlerdeki Ermeni gazeteleri seddedilecektir.

Fî 18 Haziran sene [1]331

Nâzır
Talat⁷⁸

Ordu, Perşembe, Ulubey, Görele, Tirebolu, Sürmene ve Trabzon'dan Sevk

Ordu, Perşembe, Ulubey, Görele, Sürmene, Tirebolu ve Trabzon'dan sevk edilen Ermeniler ve bunların sevkleri esnasında meydana gelen olayların Trabzon Valiliği'nden bildirildiği⁷⁹.

1 Temmuz 1915

İhtida Eden Ermenilerin Sevki

Sevk edilen bazı Ermenilerin memleketlerinde kalmak için ihtida ettikleri anlaşıldığından, ihtidalarına bakılmaksızın belirlenen yerlere sevk edilmeleri⁸⁰.

1 Temmuz 1915

İskân Ödeneği

İskân edilecek Ermeniler için nakdî havale muamelesinin tamamlandığı ve tahliye edilen köylere iskân edilmek üzere muhacir sevkiyâtının yapılacağı⁸¹.

3 Temmuz 1915

Komiteci Ermenilerin Uzaklaştırılması

Komiteci ve muzır Ermenilerin aileleriyle birlikte uzaklaştırılması, esnaf ile tüccarların ise buldukları vilâyet dahilinde iskân edilmeleri

4 Temmuz 1915

Trabzon, Sivas, Diyarbakır, Mamuretülaziz Vilâyetleri'yle, Canik Mutasarrıflığı'na

İhrac olunacak Ermenilerden komitecilerle hükûmetçe muzır tanınmış eşhâsın aileleriyle birlikde teb'üdleri ve kendi işleriyle meşgul tüccar ve esnafın vilâyet/livâ dahilinde kasabaları tebdil edilmek üzere alıkonulması münasib görüldüğünden ba'demâ o suretle hareket olunması.

Fî 21 Haziran sene [1]331

Nâzır
Talat⁸²

Ermenilerin Seyahat Durumu

Beyoğlu'nda sakin Bulgar tebaasından bir Ermeni'nin Bulgaristan'a dönmek istemesi ve Ermenilere getirilen seyahat yasağı üzerine çıkan durumun neticeye bağlanması hususunda Hariciye Nezâreti'nden Başkumandanlık Vekâleti'ne tezkire⁸³.

4 Temmuz 1915

Tahliye Edilen Yerlerdeki Mahsuller

Ermeniler tarafından tahliye edilen yerlerdeki mahsullerin toplanması hususunda güçlük çıktığından hasat işleminin Emval i Metruke Komisyonları nezâretinde yapılarak bu hususta gereken ihtiyaçların bildirilmesi⁸⁴.

5 Temmuz 1915

Ermenilerin Müslüman Nüfusun % 10'u Nisbetinde İskânları

Ermenilerin iskân edilecekleri bölgelerin Kerkük Sancağı'nın İran hududuna 80 km. mesafedeki kasaba ve köyler dahil olmak üzere, Musul Vilâyeti'nin güney ve batı kısmı, Halep Vilâyeti'nin güney ve doğu bölümü ile Suriye Vilâyeti'nin Havran ve Kerek sancak-

(78) DH. ŞFR, 54/261

(79) DH. EUM. 2. Şb, 68/41

(80) DH. ŞFR, 54/254

(81) DH. ŞFR, 54/270 1

(82) DH. ŞFR, 54/287

(83) HR. SYS, 2871/4_13

(84) DH. ŞFR, 54/301

ları dahiline kadar genişletildiği, bu bölgeye Müslüman nüfusun % 10'u nisbetinde Ermeni yerleştirilmesine karar verildiği⁸⁵.

5 Temmuz 1915

İskân Yerlerinin Genişletilmesi

Ermenileri iskân etmek için tahsis edilmiş olan yerlerinin genişletilerek, Kerkük, Diyarbakır ve Halep bölgesindeki yerleşim planının tamimi ve iskânın Müslüman nüfusunun % 10'unu geçmeyecek şekilde uygulanması hususunda Dahiliye Nezâreti'den çeşitli vilâyet ve mutasarrıflıklara şifre telgraf

5 Temmuz 1915

Adana, Erzurum, Bitlis, Halep, Diyarbakır, Suriye, Sivas, Trabzon, Mamuretülaziz, Musul Vilâyâtı'na, Adana Emvâl i Metrûke Komisyon Riyâseti'ne, Zor, Maraş, Canik, Kayseri, İzmit Mutasarrıflıkları'na, Halep Emvâl i Metrûke Komisyon Riyâseti'ne

Ermenilerin iskânlarına tahsis edilen mıntıka görülen lüzum üzerine ta'dil ve tevsi' edilmiştir.

1. Kerkük sancağının İran hududuna seksen kilometre mesafede kâin kasabât ve kurâ dahi dahil olduğu hâlde Musul vilâyetinin havali i cenûbiye ve garbiyesi.

2. Diyarbakır hududundan yirmi beş kilometre dahilde ve Habur ve Fırat nehirleri vâdisindeki ma'mûreler dahil olmak üzere Zor sancağının ce-nûb ve garbı.

3. Halep vilâyetinin kısım-ı şimâli-si müstesna olmak üzere şark ve ce-nûb ve cenûb-ı garbîsinde vâki kâffe i kurâ ve kasabât ile Suriye vilâyetinin Havran ve Kerek sancakları dahil olmak üzere şimendifer güzergâhlarından yirmi beş kilometre dahilde vâki kasabât ve kurâda ahali i Müslime nüfusunun yüzde onu nisbetinde tevzi' ve iskân edileceklerdir. Sevkiyatın ona göre tertib ve icrası ta'mimen tebliğ olunur.

Fî 22 Haziran sene [1]331

Nâzır nâmına

(İmza)⁸⁶

Seyahat Yasağı Kararı

Ermenilerin ülkeye giriş çıkışlarına müsaade olunmaması emrinin ecnebi tebaaya teşmil edilemeyeceği

9 Temmuz 1915

Hariciye Nezâret i Celîlesi'ne

Ma'rûz-ı çâker i kemîneleridir

21 Haziran [1]331 tarih ve 1016/68071 numaralı tezkire i fahîmâneleri cevabıdır. Dahilden harice ve haricden dahile hiçbir Ermeni'nin seyahatine müsaade edilmemesi hakkındaki emir ve karar-ı malumun yanlışlıkla tebaa i ecnebiye[ye] de teşmil edildiği anlaşılabilir olmakla, "tebaa i ecnebiyeden olan Ermenilerin haricden dahile girmemesi ve dahilden harice çıkmak isteyen dost ve bî taraf devletler tebaası Ermenilerin hüsn i hâl ve hüviyetleri hükûmetçe tasdik edilmek şartıyla azîmetlerine müsaade olunması ve Osmanlı Ermenilerden ise hiç kimsenin dahil ve harice seyahatine ke'l evvel müsaade olunmaması" suretinde Dahiliye Nezâret i Celîlesi'ne yazılmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret i veliyyü'l emrindir.

Fî 26 Haziran sene [1]331

Başkumandan Vekili

Enver⁸⁷

Ermenilerin Borçları ve Mallarının Mubafazası

Memleket içine sevk edilen Ermenilerin borç senetlerinin kaydedilmesi ve terk ettikleri emvalin yabancıların eline geçmesine müsaade edilmeyerek muhafazası⁸⁸.

11 Temmuz 1915

Sevk Edilen Ermenilerin Miktar ve İsimlerinin Bildirilmesi Talebi

Çıkarılan Ermenilerin miktarlarıyla çıkarıldıkları mahallerin isimleri ve tahliye

(85) DH. ŞFR, 54/308

(86) DH. ŞFR, 54/315

(87) HR. SYS, 2871/4_15

(88) DH. ŞFR, 54/393

edilen mahallere muhacir iskânı hakkında malumat verilmesinin vilâyet ve mutasarrıflıklardan istendiği

12 Temmuz 1915

Adana, Erzurum, Bitlis, Haleb, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Mamuretülaziz, Maraş, İzmit, Canik, Kayseri Vilâyât ve Elviyesi'ne

Çıkarılan Ermenilerin mikdarıyla çıkarıldıkları mahallerin mevki ve esâmîsi hakkında evvel ve âhir istenilen malumâta bazı taraflardan henüz cevab verilmediği gibi verilen malumât da siyaset i iskâniyenin tayini ve muhacirînin tevzi'î emrinde bilinmesi lâzım olan esasâtı ihtivâ etmediğinden nerelerden ne kadar Ermeni hangi tarihte nerelere sevk edilmiştir kısmen ve tamamen tahliye edilen kurâ ve kasabâtın esâmî ve mevâki'inin ve buralara muhacir göndermek icab edip etmediğinin, gönderilmesi icab eden muhacirîn mikdarının ve civardan temdîn ve iskân edilebilecek aşâyir mevcut olup olmadığının tekrar istiş'ârına mecburiyet hâsıl olmuştur. Malumât ve mütâlaât-ı mukteziyenin sür'at i inbâsı.

Fî 29 Haziran sene [1]331

Nâzır nâmına

(İmza)⁸⁹

Ermenilerin Metrûkâtı

Batum ve civarından gelen mültecilerin iskânlarının temini, bozulabilecek eşya ve hayvanlarının satılması, hânelerindeki eşya ve emvalin sahipleri adına muhafaza olunarak gayr-ı menkullerinin hiçbir yere tahsis edilmemesi, mücevherlerinin muhafazası ve Ermenilerin vergilerinin tahsilinin tehiri⁹⁰.

12 Temmuz 1915

Zor Sancağında Ermeni Nüfusun % 10'u Aştığı

İskân edilecek Ermenilerin, % 10 nisbetini aşması sebebiyle yeniden Zor Sancağı'na sevkleri münasip olamayacağından

durumun sevkîyât muamelesini yürüten memurlara tebliğ edilmesi⁹¹.

12 Temmuz 1915

İhtida Eden Ermeniler

İhtida eden Ermenilerin de uzaklaştırılmalarına devam olunması

13 Temmuz 1915

Kayseri Mutasarrıflığı'na

C. 29 Haziran sene [1]331. Ermenilerin ihtidâsı sırf ilcâ yı menfaat ile olduğu için ihtidâları üzerine teb'idler te'hir edilmeyecektir.

Fî 30 Haziran sene [1]331

Nâzır Talat⁹²

Ermeni Askerler

Güvenilir olmayan Ermeni askerlerinin istihdamları ve dahile sevk olunmamaları hakkında emir verilmediği, aksine sakıncalı bir kısım Ermenilerin yol hizmetinde çalıştırılacakları⁹³.

13 Temmuz 1915

Urfa ve Zor'a Ermeni Sevki

Musul Vilâyeti'ne sevk edilecek Ermenilerin Van'da bulunan Rus kuvvetlerine katılmaları muhtemel olduğundan geçici olarak Urfa ve Zor cihetlerine sevklerinin uygun görüldüğü⁹⁴.

31 Temmuz 1915

Ermenilerin Sevki İçin Vasıta Temini

Sevk edilecek Ermenilerin Zor, Musul ve Suriye'ye nakilleri için yeterli miktarda vasıtanın mülkî idareye verilmesine dair İskân-ı Aşâyir ve Muhacirîn Müdüriyeti'nden

(89) DH. ŞFR, 54/412

(90) DH. ŞFR, 54/420

(91) DH. ŞFR, 54/413

(92) DH. ŞFR, 54/427

(93) DH. ŞFR, 54/439

(94) DH. ŞFR, 54 A/198

Dördüncü Ordu Kumandanlığı'na çekilen telgraf⁹⁵.

31 Temmuz 1915

Ermenilerin Yurt Dışına Çıkışları

16 60 yaşları arasındaki erkek Ermenilerin Osmanlı ülkesinden dışarı çıkmalarına mâni olunması hakkında Dahiliye Nezâreti'nden çeşitli vilâyet ve mutasarrıflıklara şifre telgraf⁹⁶.

2 Ağustos 1915

Katolik Ermenilerin Sevk Edilmemesi

Kalan Katolik Ermenilerin sevk edil-meyerek nüfuslarının bildirilmesi⁹⁷.

3 Ağustos 1915

Adana, Sis ve Mersin Ermenileri'nin Sevki

22

Daha önce sevkleri ertelenen Adana, Sis ve Mersin merkezlerindeki Ermenilerle vilâyet dahilindeki diğer Ermeni köylerinin tamamen belirlenen bölgeye sevk edilmesi ve sevkiyât hakkında bilgi verilmesi⁹⁸.

4 Ağustos 1915

Adapazarı, İzmit ve Bahçecik Ermenileri'nin Sevki

Tahliyesi kararlaştırılan Adapazarı, İzmit ve Bahçecik Ermenileri'nin yerlerinden çıkarılması⁹⁹.

9 Ağustos 1915

Ermeni Aileleri İle Küçük Çocukların Tevzii

Erkekleri olmayan Ermeni ailelerinin büyük şehirlere dağıtılmaları uygun olmayıp ancak kimsesiz çocukların ayrı ayrı Müslüman köylerine gönderilebileceği¹⁰⁰.

9 Ağustos 1915

Ermenilerin Borç ve Alacaklarının Kaydı

Nakledilen Ermenilerin borç ve alacaklarının tesviyesine ait talimatnâme gönderilmek üzere olduğundan bunların şimdilik hususi bir deftere kaydedilmesi¹⁰¹.

10 Ağustos 1915

Ermenilerin Menkul Malları

Yerleri değiştirilen Ermenilerin menkul mallarının ucuz fiyatla satılmış olduğu haber alındığından, bu malların satışına dair anlaşmaların feshedilmesi ve gerçek değeri üzerinden satılmasının sağlanması¹⁰².

11 Ağustos 1915

Ermeni Çocukların Miras İşlemleri

İhtida eden ve güvenilir kimseler yanına bırakılan çocukların şahsi mülklerinin korunarak mûrisleri ölenlere hisselerinin verilmesi¹⁰³.

11 Ağustos 1915

Ermeni Sevkinin Devam Ettiği

Ermeni sevkiyâtının devam ettiği, Halep Vilâyeti'nin dağıtım merkezi olarak kabul edildiği, gelecek Ermenilerin izdihâmlarına meydan verilmeksizin tertip edilen mahallere sevklerinin sağlanması gerektiği¹⁰⁴.

13 Ağustos 1915

Sevk Tedbirleri

Nakledilen Ermenilerin vilâyet veya livâ hududu haricine çıkarılmalarıyla yetinildiğinden istasyonlarda büyük yığılmaların

(95) DH. ŞFR, 54 A/200

(96) DH. ŞFR, 54 A/251

(97) DH. ŞFR, 54 A/252

(98) DH. ŞFR, 54 A/271

(99) DH. ŞFR, 54 A/340

(100) DH. ŞFR, 54 A/325

(101) DH. ŞFR, 54 A/368

(102) DH. ŞFR, 54 A/388

(103) DH. ŞFR, 54 A/382

(104) DH. ŞFR, 54 A/389

meydana geldiği, bunun önlenmesi için Ermenilerin kafiler halinde sevk edilmele-
rinin ve bu kafilerin erzak ve diğer ihtiyaç-
larının da memurlar tarafından karşılanması
gerektiği¹⁰⁵.

13 Ağustos 1915

Protestan Ermenilerin Sevk Edilmemeleri

Yerleri değiştirilmeyen Protestan Er-
menilerin sevk edilmeyerek kalan nüfusları-
nın bildirilmesi¹⁰⁶.

15 Ağustos 1915

Ermeni Mebus ve Ailelerinin İhraç Edilmemesi

Ermeni mebus ve ailelerinin ihraç edil-
memelerine ilişkin çeşitli vilâyet ve mutasarrıf-
lıklara şifre telgraf¹⁰⁷.

15 Ağustos 1915

Asker ve Subay Ailelerinin Sevk Edilmemeleri

Asker, zâbit ve sıhhiye zâbitlerinin ai-
lesinden olan Ermenilerin sevk edilmeyerek
yerlerinde bırakılmaları

15 Ağustos 1915¹⁰⁸

Antalya Ermenileri'nin Sevk Edilmemesi

Nüfuslarının azlığı sebebiyle Antal-
ya'daki Ermenilerin şimdilik ihraç edilmeme-
leri¹⁰⁹.

17 Ağustos 1915

Bilecik'de Ermeni Çocuklarının Sevk Edilmemesi

Bilecik civarında Muratça'da Almanya
tebaasından Maria'nın nezâretindeki çocuk-
ların sevk edilmemeleri¹¹⁰.

17 Ağustos 1915

Şimendiferde Çalışan Memurlarla Di- ğer Amelelerin Sevk Edilmemeleri

Ellerinde belgeleri bulunan şimendifer
memurları ve amelelerin şimdilik sevk edil-
memelerine dair çeşitli vilâyet ve mutasarrıf-
lıklara şifre telgraf¹¹¹.

17 Ağustos 1915

Yetimhanedeki Öğretmen ve Çocukların Sevk Edilmemeleri

Yetimhanedeki öğretmen ile çocukla-
rın şimdilik yerlerinde kalabileceklerine dair
Sivas Vilâyeti'ne şifre telgraf¹¹².

17 Ağustos 1915

Bitlis ve Muş Ermenileri'nin Sevki

Bitlis ve Muş Ermenileri'nin belirlenen
yerlere sevkleri Başkumandanlığa bildirildi-
ğinden gereğinin yapılması¹¹³.

17 Ağustos 1915

İhtida Eden Ermeni Kızlarının Evlen-
dirilmeleri

İhtida eden Ermeni kızlarının herhan-
gi bir suistimale meydan verilmeden Müslü-
manlarla evlendirilmelerinin uygun olduğu¹¹⁴.

18 Ağustos 1915

Kütahya'ya Gelen Ermenilerin Halep'e Sevki

Kütahya'ya gelen Ermenilerin Halep'e
sevk edilerek gerekli masrafların Muhacîrin
Tahsisatı'ndan ödenmesi¹¹⁵.

19 Ağustos 1915

(105) DH. ŞFR, 54 A/392

(106) DH. ŞFR, 55/20

(107) DH. ŞFR, 55/19

(108) DH. ŞFR, 55/18

(109) DH. ŞFR, 55/59

(110) DH. ŞFR, 55/49

(111) DH. ŞFR, 55/48

(112) DH. ŞFR, 55/42

(113) DH. ŞFR, 55/55

(114) DH. ŞFR, 55/92

(115) DH. ŞFR, 55/106

Nakledilen Ermenilerin Borçları

I. Nakledilen Ermenilerin borç ve alacaklarının ödenmesine dair talimatnâme gelene kadar alacaklarının kaydıyla yetinilmesi ve mallarının koruma altına alınarak, bozulabilir eşya ile hayvanlarının açık artırma ile satılması gerektiği¹¹⁶.

19 Ağustos 1915

II. Nakledilen Ermenilerin menkul ve gayr-ı menkul mallarının satılarak borçlarının ödenmesi ve kalan meblağın sahiplerine iadesi hakkındaki kanunun neşredilmek üzere olduğu; söz konusu mallar ile hazinenin hukukunu korumak amacıyla gidenlerden alacağı olan kişilerle alacak miktarını gösteren cetvellerin hazırlanması¹¹⁷.

24 Ağustos 1915

Zabire Naklinin Aksamaması

Ermenilerin sevkini İstanbul'a zahire nakliyesini aksatmayacak şekilde düzenlenmesi¹¹⁸.

24 Ağustos 1915

Sevkiyâtda Gözetilmesi Gereken Esaslar

Ermenilerin, hükümet aleyhinde çalışmalarına engel olunmak için sevk edildikleri, belirlenenler dışındakilerin sevk edilmemeleri, masraflarının Muhacirîn Tahsisatı'ndan sağlanması ve kafilelerin korunması için gerekli tedbirlerin alınarak bunlara saldıranların şiddetle cezalandırılmaları

29 Ağustos 1915

Hüdavendigâr, Ankara, Konya, İzmit, Adana, Maraş, Urfa, Halep, Zor, Sivas, Kütahtaya, Karesi, Niğde, Mamuretülaziz, Diyarbakır, Karahisar-ı Sahib, Erzurum, Kayseri'ye

Ermenilerin buldukları mahallerden ihraçlarıyla tayin olunan me-nâtıka sevklelerinden hükümetçe muntazar olan gâye bu

unsurun hükümet aleyhine teşebbüsât ve faaliyetde bulunamamalarını ve bir Ermenistan hükümeti teşkili hakkındaki âmâl i milliyelelerini takib edemeyecek bir hâle getirilmelerini te'min esasına ma'tûf olup, efrâd ve eşhâs-ı ma'sûmenin imhası olmadığı için sevkîyât esnasında kafilelerin masûniyet i hayatiyelerine ve Muhacirîn Tahsisatı'ndan sarfiyat icrasıyla iâşelerine aid her türlü tedâbirin bi'l etraf istikmâli ve yerlerinden çıkarılıp derdest i sevk bulunanlardan mâadâ kalan Ermenilerin yerlerinden çıkarılmaması ve tebliğ i sâbık vec-hile asker aileleriyle ihtiyac nisbetinde sanat-kâr ve Protestan ve Katolik Ermenilerin sevk olunmaması hükümetçe suret i kat'iyede mültezemdir. Kafilelere taarruza ve bilhassa gasb ve hiss i hayvanilerine mağlub olarak gasb ve hetk i ırza ictisâr edenlerle bunlara ön ayak olan memurîn ve jandarmalar hakkında bilâ terâhî derhal takibât-ı kanuniyeye tevessül olunarak şiddetle te'dibleri ve memurînden bu kabîl eşhâsın hemen azilleriyle Divan-ı Harblere teslimi ve isimlerinin inbâsı ve bu kabîl vekâyi'in tekerrüründen vilâyet/livânın mes'ul tutulacağı beyân olunur.

Fî 16 Ağustos sene [1]331

Nâzır¹¹⁹

Ermenilere Ait Malların Osmanlı Bankası Depolarına Konulduğu

Erzurum'dan tebid edilen Ermenilere ait Osmanlı Bankası depolarına konulan malları alma teşebbüsünde bulunulduğuna ilişkin iddialar üzerine ikinci bir emir gelinceye kadar düzgün bir şekilde muhafazası için bankanın korunması altında kalmasında bir mahzur olup olmadığının Maliye Nezâreti Müsteşarlığı tarafından Erzurum Vilâyeti'ne sorulduğu¹²⁰.

1 Eylül 1915

(116) DH. ŞFR, 55/104

(117) DH. ŞFR, 55/184

(118) DH. ŞFR, 55/186

(119) DH. ŞFR, 55/292

(120) DH. ŞFR, 55/231

Kale Ermenileri'nin Sevki

Kale Ermenileri'nin Bandırma yoluyla Anadolu içlerine sevklerinin uygun olduğu¹²¹

2 Eylül 1915

İstasyondaki Ermenilerin Korunması ve Sevki

İstasyonlarda toplanan Ermenilerin belirlenen mahallere sevk edilerek işlerinin teminine itina gösterilmesi ve taarruzdan korunmalarına ihtimam edilmesi¹²².

5 Eylül 1915

Osmanlı Bankasındaki Ermeni Memurların Görevlerine Devamı

Osmanlı Bankası'nın merkez ve şubelerinde görevli olan ve iyi halleri hükümetçe tasdik edilen Ermeni memurların görevlerini sürdürmelerine izin verilmesi¹²³.

8 Eylül 1915

Pozantı, Adana, Ereğli, Eskişehir ve Kütahya'da Gerekli Tedbirlerin Alınması

Pozantı'dan Adana'ya kadar muhacir sevkîyatının teminat altına alındığı, Ereğli'de toplanan muhacirlerin istirahatlerinin sağlanması, Eskişehir ve Kütahya gibi istasyona yakın merkezlerde Ermenilerin toplu bulundurulmalarındaki güçlüklerin göz önünde tutulması gerektiği¹²⁴.

9 Eylül 1915

Papa'nın Mektubuna Gönderilen Cevap

Papa XV. Benedictus'un Osmanlı Ermenileri hakkında alınan tedbirler ve haklarının koruması ricasını içeren mektubuna karşılık Osmanlı Ermenileriyle ilgili Vatikan'a ulaşan haberlerin gerçek dışı olduğuna, Türkiye'de ırk, din ve mezhep ayırımı yapılmak-

sızın herkese eşit muamele yapıldığına, ancak Meşrutiyetten sonra siyâsi partiye dönüşen Ermeni komitelerinin, planlı bir şekilde düşmanla işbirliği yaparak Anadolu'nun her tarafında ayaklandıklarına, vatanın müdafaası için hükümetin önlem almak zorunda kaldığına dair Padişah tarafından Papa'ya gönderilen Nâme i hümayûn¹²⁵.

10 Eylül 1915

Sevk Edilmeyen Ermenilerin Mallarının Muhafazası

Başka bir mahalle sevk edilmeyen Ermenilerin mallarını istedikleri şekilde kullanabilecekleri ve Divan-ı Harb'e gönderilenlerin durumlarının ise haklarında hüküm verildikten sonra belli olacağı; her iki gruba ait malların korunmasının hükümete ait bir görev olduğu¹²⁶.

12 Eylül 1915

Sevk Edilen Ermeni Muhacirlerin İşeleri

Haleb'e gelecek olan Muhacirîn Müdürü Şükrü Bey ile sevk ve iskân işlerinin görüşülerek karara bağlanması, sevk ve iskân olunan Ermeni muhacirlerinin işlerinin tedarik edilerek miktarlarının bildirilmesi gerektiği¹²⁷.

13 Eylül 1915

Hasta Ermenilerin Sevk Edilmemesi

Hasta ve âmâ Ermeni ailelerinin sevk edilmemesine ilişkin Adana Vilâyeti'ne şifre telgraf¹²⁸.

15 Eylül 1915

(121) DH. ŞFR, 55 A/28
(122) DH. ŞFR, 55 A/77
(123) DH. ŞFR, 55 A/152
(124) DH. ŞFR, 55 A/179
(125) HR. SYS, 2799/43_14
(126) DH. ŞFR, 55 A/227
(127) DH. ŞFR, 55 A/240
(128) DH. ŞFR, 56/27

*Yozgat, Kırşehir, Haymana, Nallıhan
Sungurlu ve Ankara'dan Sevk Edilen
Ermeniler*

Ankara'dan sevk edilen ve Halep ile Zor'a sevk edilmek üzere Ankara'da bulunan Ermenilerin sayısı ile Yozgat, Kırşehir, Haymana, Nallıhan ve Sungurlu'da bulunan Ermenilerin miktarı¹²⁹.

17 Eylül 1915

İzmit'ten Sevk

İzmit ve mülhakatında bulunan Ermenilerin tamamı sevk edilmiş olup livâ dahilindeki istasyonlarda toplanmış Ermeni olmadığı¹³⁰.

17 Eylül 1915

Eskişehir'den Sevk

Eskişehir'deki Ermeni muhacirlerin sevkîyatının tamamlandığı, Alayund ve Kütahya'da toplanmış olanların da sevkine başlanacağı¹³¹.

17 Eylül 1915

Halep'ten Sevk

Halep Vilâyeti dahilindeki Ermenilerden bir kısmının Suriye Vilâyeti ile Menbic, Bâb ve, Maarra kazalarına sevk olundukları, kalanların da bin kişilik kabileler ve trenle sevklerine devam edildiği, Kilis ve Ayntab'taki Ermenilerin ise beş yüz ve bin kişilik kabileler halinde Urfa, Zor, Musul cihetlerine sevk olundukları¹³².

18 Eylül 1915

Kayseri'den Sevk

Kayseri'den Halep, Suriye ve Musul vilâyetlerine gönderildikleri halde firar edip geri dönenlerin tekrar sevk edilmek üzere oldukları, livada kalan Ermenilerin de % 5 nisbetinde köylere dağıtıldığı¹³³.

18 Eylül 1915

Karahisar ve Çay'dan Sevk

Eskişehir ve Alayund'dan hergün Ermenilerin Karahisar'a gelmekte olduğu, Karahisar'dan sevk edilen Ermeniler ile Karahisar ve Çay istasyonlarındaki Ermenilerin askerî sevkîyat dolayısıyla Konya için vagon alınamadığından sevk edilemediği vagon bulunduğu Konya'ya sevk edileceği¹³⁴.

18 Eylül 1915

Diyarbakır'dan Sevk

Diyarbakır'da sevk edilecek Ermeni kalmadığı, yollarda Ermeni kabileleri bulunduğu ve vilâyetten tahmini 120.000 Ermeni'nin sevk edildiği¹³⁵.

18 Eylül 1915

Urfa'dan Sevk

Urfa'dan dışarıya Ermeni sevkîyatı yapılmayıp yalnız merkezden bağlı yerlere birkaç hâne gönderildiği¹³⁶.

18 Eylül 1915

*Demiryolu Çalışan ve Ailelerinin Sevk
Edilmemeleri*

Anadolu Demiryolu Kumpanyası'nda görevli memurların nakliyat ve askerî hususlar sebebiyle sevk olunmaması; şimendiferde hizmetli Ermeni memurlarından sevk olunacakların tefrikiyle yakın akrabalarının şimdilik mekân tebdili hakkındaki kanundan istisna tutulmaları¹³⁷.

18/19 Eylül 1915

(129) DH. EUM. 2. Şb, 68/66

(130) DH. EUM. 2. Şb, 68/67

(131) DH. EUM. 2. Şb, 11/21

(132) DH. EUM. 2. Şb, 68/76

(133) DH. EUM. 2. Şb, 68/75

(134) DH. EUM. 2. Şb, 68/73

(135) DH. EUM. 2. Şb, 68/71

(136) DH. EUM. 2. Şb, 68/74

(137) DH. ŞFR, 56/77

Musul'a Sevk

Ermeni sevkîyatının tanzimi hakkındaki talimatnâmenin uygulanarak nakliye vasıtalarının tedarik edildiği, Diyarbakır, Mardin ve Kayseri tarafından gelecek Ermenilerin Halep'e uğratılmaksızın Musul'a sevkleri için gerekli tebligatın yapıldığı¹³⁸.

20 Eylül 1915

Karahisar'dan Sevk

Karahisar istasyonunda toplanan Ermeniler arasında görülen dizanteri hastalığının sevk edilen askerlere de bulaşma ihtimali üzerine askerî makamlarca bunların acilen sevkleri istendiğinden Ermenilerin yaya ya da Muhacirîn Tahsisatı'ndan kiralanacak arabalarla nakledilmesi ve şimdilik Ermeni sevk olunmamasının Eskişehir ve Kütahya Mutasarrıflıklarına bildirilmesi¹³⁹.

22 Eylül 1915

Ankara, Kalecik ve Keskin'den Sevki

Ankara'daki Ermenilerin Eskişehir yoluyla belirlenen yerlere sevk edilmekte olduğu, Kalecik ve Keskin'deki Ermenilerin çoğunluğunu Müslüman köylere dağıtılması icap eden kadın ve çocukların oluşturduğu¹⁴⁰.

22 Eylül 1915

Mersin Amerikan Konsolosu'nun Gözlemleri

Mersin Amerika konsolosu Edward Nathan'ın Amerikan Büyükelçiliği'ne gönderdiği mektupta, tehcir edilen Ermeniler konusunda hükümetin son derece düzenli hareket ettiğini, şiddet ve intizamsızlığa kesinlikle fırsat verilmediğini, muhtaç durumdakilere yardım edildiğini, Adana'daki Amerikan Hastanesi doktorlarının Ermeni hastalarına bakmalarına vali tarafından izin verildiğini bildirdiği¹⁴¹.

22 Eylül 1915

Sevkîyat Sırasında İhmalleri Görülenlerin Divan-ı Harb'e Gönderilmeleri

Ermenilerin sevkîyatı sırasında suistimal ve ihmalleri görülen memurların Divan-ı Harb'e gönderilmeleri için bir komisyon teşkiline dair Emniyet i Umumiye Müdüriyeti'nden Sivas'ta Bitlis sabık Valisi Mazhar Bey'e çekilen telgraf

26 Eylül 1915

Sivas Vilâyeti vesâtatıyla Sivas'da Bitlis Vali i Sâbıkı Mazhar Bey'e

Sivas, Trabzon, Erzurum, Mamuretülaziz, Diyarbakır, Bitlis vilâyetle-riyle Canik livâsı dahilindeki Ermenilerin sevkî esnasında muhalif i kanun harekât ve suistimâlâtı müşâhed olan memurîn ve jandarmanın haklarında tah-kikât-ı mukteziye icrasıyla cürmleri sâbit olanları evrakıyla birlikde Divan-ı Harb'lere tevdi' eylemek üzere cihet i adliyeden tayin olunacak münasib bir zât ile Jandarmanın Dairesi'nden Binbaşı Ali Naki beylerden mürekkebin komisyonun riyâset i vâlâlarında ve mahâll i mezkûrede ifa yı vazifesi takarrur eylemiştir. Mûmâileyhimin hareketinden ayrıca malumât verileceğinden vürûdlarında ifa yı muameleye mübâşeret olunması beyân olunur.

Fî 13 Eylül sene [1]331

Nâzır
Talat¹⁴²

Sevki Sırasında Kanuna Aykırı Davrananları Tespit Üzere Bir Tahkik Heyeti Kurulması

Görülen lüzum üzerine Ermenilerin sevkî esnasında kanunlara aykırı muameleler ve suistimaller ortaya çıktığı, bunların tespiti ve yapanların cezalandırılması için bir tahkik

(138) DH. ŞFR, 56/85
(139) DH. EUM. 2. Şb, 68/81
(140) DH. EUM. 2. Şb, 68/79
(141) DH. EUM. 2. Şb, 68/82
(142) DH. ŞFR, 56/179

heyeti kurulduğuna ilişkin Meclis i Vükelâ kararı¹⁴³.

29 Eylül 1915

Sevkiyât Tedbirleri

Sevkiyât sırasında Ermenilerin nakit, mücevherât ve diğer eşyalarının vilâyetin aldığı tedbirler neticesinde kaybolmadan sahiplerine iade edildiği haber verildiğinden iade edilenlerin miktarı ile kayıtlarının bildirilmesi¹⁴⁴.

6 Ekim 1915

Urfa, Zor Ve Halep'ten Sevk

Urfa, Zor ve Halep'te sıkıntı içerisinde bulunan Ermeni muhacirlerin sevk ve işlemlerinin birleştirilerek idaresinin Dahiliye Nezâreti tarafından tayin edilen Sevkiyât Umum Müdürlüğü'ne bırakıldığı ve hazırlanan 56 maddelik talimatnâmeyle çalışma esaslarının belirlendiği¹⁴⁵.

8 Ekim 1915

Ermeni Sevkiyâtında Tahıl Nakliyesi

Konya'dan sevk edilen Ermenilerin sayısı ile bundan sonra gelecek Ermenilerin sevkinin tahıl nakliyesini aksatmayacak şekilde temin edildiği¹⁴⁶.

11 Ekim 1915

Cebel i Bereket ve Dört Yol Ermenileri'nin Tehcir

Cebel i Bereket'te bulunan Ermenilerin tehcirine ait işlemlerin sonuçlandığı, sayıları 9.000'i bulan Dört Yol Ermenileri'nin de istisnasız uzaklaştırıldığı¹⁴⁷.

11 Ekim 1915

Konya'dan Sevk

Konya'dan yaya olarak ve trenle sevk edilen Ermenilerin toplam miktarının 9600

(dokuz bin altı yüz) olduğuna dair yazı¹⁴⁸.

16 Ekim 1915

Ermenilerin Gayri Menkul Mallarının Komisyonca İdaresi

Başka mahallerde bulunan Ermenilerin gayri menkul mallarının komisyon tarafından idaresinin tabii olduğunun Eskişehir Emval i Metruke İdare Komisyonu Riyaseti'ne bildirildiği¹⁴⁹.

17 Ekim 1915

Halep'ten Sevk

Tahliye olunan tahmini 100.000 muhacirden 25.000'inin Rakka, Zor, ve Halep'in güneyine geri kalanların Kerk ve Harran havalisine sevk edildikleri, Halep sevkiyatı sırasında devlet hizmetinde bulunan ve devlete karşı kötü niyet taşımayanların daha iyi şartlara sahip olmaları maksadıyla başka yerlerde iskân edilmeleri¹⁵⁰.

22 Ekim 1915

Konya'dan Sevk Yapılmaması

Konya'nın çeşitli yerlerinde bulunan Ermenilerin tebligat yapılmadıkça sevk olunmaması ve yerlerinden kaldırılmaması¹⁵¹.

23 Ekim 1915

Kastamonu'dan Sevk Yapılmaması

Kastamonu Vilâyeti dahilindeki Ermenilerin ihracına lüzum olmadığı ve hânelerinde silah bulunduranlar hakkında kanunî muamele yapılması¹⁵².

23 Ekim 1915

(143) MV, 199/35

(144) DH, ŞFR, 56/315

(145) DH, EUM, VRK, 15/71

(146) DH, EUM, 2. Şb, 68/90

(147) DH, EUM, 2. Şb, 68/89

(148) DH, EUM, 2. Şb, 68/92

(149) DH, ŞFR, 57/61

(150) DH, EUM, 2. Şb, 68/80

(151) DH, ŞFR, 57/89

(152) DH, ŞFR, 57/82

Aziziye Kaymakamının Görevden Alınması

Aziziye Kaymakamı Hamid Bey'in Ermeni sevkiyâtı sırasındaki usulsüz hareketlerinden dolayı azledilerek Divan-ı Harb'e verilmesi¹⁵³.

25 Ekim 1915

İaşe Tahsisatı

Ermeni kabilelerinin iaşeleri için verilen tahsisatın yeterli olup olmadığı ve bunun mal sandıklarından ödenip ödenmediğinin bildirilmesine dair Halep'te Muhacirîn Müdüğü Şükrü Bey'e telgraf¹⁵⁴.

26 Ekim 1915

Ermeni Sevkiyâtının Durdurulması

Belli yerlere gönderilmek üzere toplanmış ve yola çıkarılmış olanlar dışındaki Ermenilerin sevk edilmemelerinin vilâyet ve mutasarrıflıklara bildirildiği

27 Ekim 1915

Hüdavendigâr, Ankara, Halep, Adana Vilâyetleri'yle, Maraş, Karahisar-ı Sabib, Eskişehir, Kütahya, İzmit, Niğde Mutasarrıflıkları'na

Mahâll i muayyeneye gönderilmek üzere vilâyât ve saireden gelmiş ve yola çıkarılmış olanlar müstesna olmak üzere yeniden Ermeni sevkiyâtında bulunulmaması.

Fî 14 Teşrîn i Evvel sene [1]331

Nâzır
Talat¹⁵⁵

Birecik'ten Sevk

Maraş ve Ayntab'a gönderilecek Ermeniler için Birecik'in sevk merkezi olarak kullanıldığı ve Birecik'ten nehir vasıtasıyla sevk yapılabileceğinden Ermenilerin Zor taraflarına sevki hususunda Birecik Kaymakamlığı'na talimat verildiği¹⁵⁶.

3 Kasım 1915

İhtida Etmek İsteyen Ermeniler

Sürekli ikamet ettikleri yerlerde bırakılan veya sevkîyat sırasında merkezden gelen özel emirle alıkonularak aslı ikametgahlarına iade edilen ya da bir mevkiye kalan Ermenilerin ihtidalarının kabul edileceği¹⁵⁷.

4 Kasım 1915

Ermenilerin Eşyalarıyla Birlikte Sevkleri

Ermenilerin sevk sırasında eşyalarını beraberlerinde götürmeleri ve istasyonlarda kalan eşyalarının da gönderilmesi gerektiği¹⁵⁸.

6 Kasım 1915

Sevk Edilen Ermenilerin İaşesi

Dördüncü Ordu bölgesine sevk edilen Ermeni muhacirlerinin iaşelerinin askeriye tarafından temini için Dördüncü Ordu kumandanı, Halep Menzil müfettişi ve gerekli diğer yerlere tebligatta bulunulduğu¹⁵⁹.

6 Kasım 1915

Ekmek Temini

Ulukışla'da bulunan Ermeni kadın ve çocuklarına yeterli miktarda ekmek verilmesi¹⁶⁰.

7 Kasım 1915

Ermenilerin Bıraktıkları Evlerde Yakınlarının İkamet Edebileceği

Nakledilen Ermenilerin bıraktıkları evlerde, kanunen bakmakla yükümlü oldukları yakınlarının ikamet edebileceği, kiralama konusunda müzayede şartlarına uygun işlem yapılmak kaydıyla Ermenilerin başvuru ve

(153) DH. ŞFR, 57/116

(154) DH. ŞFR, 57/110

(155) DH. ŞFR, 57/135

(156) DH. EUM. 2. Şb, 68/101

(157) DH. ŞFR, 57/281

(158) DH. ŞFR, 57/320

(159) DH. ŞFR, 57/317

(160) DH. ŞFR, 57/345

katılımının kabulünün uygun olduğu, Ermenilerin toplu hâlde bulundurulmayıp Müslüman kasaba ve köylerine dağıtılmaları gerektiği¹⁶¹.

14 Kasım 1915

Asker Aileleri ile Katolik ve Protestan Olanların Uygun Mevkilere Yerleştirilmesi

Konya'da bulunan Ermenilerin şimdilik sevk edilmemesi ve asker aileleri ile Katolik ve Protestan olanların vilâyet dahilinde uygun mevkilerde iskân edilmeleri¹⁶².

14 Kasım 1915

Sevk Sırasında Suistimallerin Önlenmesi

Ermenilerin sevki esnasında meydana gelen suistimalleri ve kanuna aykırı muameleleri tespit etmek üzere Temyiz Mahkemesi Reisi Hulusi Bey'in başkanlığındaki heyete Şûrâ yı Devlet azalarından İsmail Hakkı Bey'in tayin edildiği¹⁶³.

16 Kasım 1915

Suşehri Kaymakamı Fahri Efendi'nin Divan-ı Harb'e Sevki

Ermenilerin emniyet içerisinde sevki ni temin edecek tedbirleri almayan Suşehri Kaymakam vekili Fahri Efendi'nin Divan-ı Harb'e sevk edilerek bu durumunun cezaı gerektirip gerektirmediğinin bildirilmesi¹⁶⁴.

17 Kasım 1915

Kış Sebebiyle Sevk Yapılmaması

Kış sebebiyle kimsesiz Ermeni çocuk ve kadınların sevk edilmeyerek münasip köylere dağıtılmalarına dair Mamuretülaziz Valisi Sabit Bey'e çekilen telgraf¹⁶⁵.

25 Kasım 1915

Ermeni Emlâkının Başkalarına Satılmayacağı

Nakledilen mahaller ahalisinden olsun olmasın Ermenilerin tasarrufunda bulunan mal ve emlakın hiçbir suretle başkasına satılmayacağı¹⁶⁶.

29 Kasım 1915

Ermenilerden Sanık Durumunda Olanların Takibatın Ertelenmesi

Sevk edilen Ermenilerden cinayet ya da diğer suçlardan sanık durumunda olanlar hakkında kanunî takibatın ertelenmesinin uygun olduğuna ve bu konuda Dahiliye ve Adliye Nezâretlerine tebligat icrasının gerekliliğine dair Meclis i Vükelâ mazbatası¹⁶⁷.

19 Aralık 1915

Şimendifer Hizmetine Giren Ermeniler

Sevkiyâttan kurtulmak için şimendiferde çalışıyor denilerek sevkten istisna tutulan Ermenilerin isimlerinin tahkik edilerek bildirilmesi¹⁶⁸.

16 Ocak 1916

Sevkten İstisna Edilen Düyûn-ı Umumiye ve Reji Memurlarının Bildirilmesi

Tahliye edilen mahallerdeki Düyûn-ı Umumiye ve Reji idarelerinde sevkten istisna tutulan Ermeni memurlarla yeniden tayin edilen Ermenilerin isimlerinin, tayin tarihlerinin ve nereli olduklarının bildirilmesi¹⁶⁹.

19 Ocak 1916

(161) DH, ŞFR, 58/1
(162) DH, ŞFR, 58/2
(163) DH, ŞFR, 58/38
(164) DH, ŞFR, 58/47
(165) DH, ŞFR, 58/124
(166) DH, ŞFR, 58/158
(167) MV, 199/164
(168) DH, ŞFR, 60/45
(169) DH, ŞFR, 60/48

Pozantı, Gülek'ten Nakil

Pozantı, Gülek ve civarında bulunan 20.000 kadar Ermeni muhacirin trenle nakillerine imkân olmadığından kabileler halinde nakledilmeleri ve söz konusu mahallerde bu kadar Ermeni muhacirinin bulunup bulunmadığı, var ise nereden, ne şekilde geldikleri hususunda bilgi verilmesi¹⁷⁰.

20 Ocak 1916

Eskişehir'den Sevke Son Verildiği

Ermeni sevkîyatına son verilmesinin Eskişehir Mutasarrıflığı'na yazıldığı, Konya'ya gelmiş olanların da vilâyetin münasip mahallerinde ve yapılan tebligat çerçevesinde iskân edilmeleri gerektiği¹⁷¹.

1 Şubat 1916

Sevk Tehiri

Sevkleri tehir olunan Ermenilerin nezâretin izni olmadan vilâyet dışına çıkarılmamaları¹⁷².

3 Şubat 1916

Zor'a Tehcir

Ayntab, Tekfurdağı, Karahisar ve Akşehir Ermenilerinden 1440 kişinin Zor'a ulaştırıldığı¹⁷³.

8 Şubat 1916

Ermenilerin İsviçre'ye Para Kaçırmaları

İstanbul'dan ayrılarak İsviçre'ye yerleşen Ermenilerin, beraberlerinde götürdükleri külliyetli miktardaki paraları Osmanlı Hükümeti aleyhinde sarf ettikleri tespit edildiğinden İstanbul'dan harice para çıkışına engel olunması, ayrıca İstanbul'daki fesatçıların yazdıkları mektupların yurt dışına çıkışını sağlayan Rum ve Ermeni demiryolu memurlarının sıkı gözetim altında tutulmaları, bunların yerlerine güvenilir Müslüman memurla-

rın alınması veya sivil polis istihdamı ve bir de Sirkeci yataklı vagonlar müfettişlerinden Karabet Hogasyan'ın kötü niyetli davranışları tamamen anlaşılınca kadar polis tarafından gizlice gözetimde bulundurulması¹⁷⁴.

16 Şubat 1916

Komitelerle İlgisi Olmayanların Yerlerine İadesi

Ermeni ailelerinin değil, sadece komitelerle ilişkisi bulunan ve ihanetleri hükümetçe açıklanan kişilerin ihracı tebliğ edildiği halde 27 hane halkının Karahisar'a sevk edilme sebebinin bildirilmesi ve söz konusu ailelerin derhal yerlerine iade edilmeleri¹⁷⁵.

12 Mart 1916

Sevkîyatın Durdurulması

Görülen idarî ve askerî lüzum üzerine bundan sonra Ermeni sevkîyatının durdurulmasının kararlaştırıldığı, şu ana kadar çıkarılanlar dışında hiçbir Ermeni'nin ihraç edilmemesi

15 Mart 1916

Edirne, Adana, Ankara, Aydın, Hüdavendigâr, Sivas, Kastamonu, Konya Vilâyetleri'ne, İzmit, Bolu, Canik, Karesi, Kayseri, Kütahya, Niğde, Eskişehir, Maraş Mutasarrıflıkları'na

Görülen lüzum ve icab-ı idarî ve askerîye binâen ba'demâ Ermeni sevkîyatının tatili takarrur etdiğinden şimdiye kadar çıkarılanlardan başka artık hiçbir sebep ve vesile ile Ermeni ihraç olunmaması ta'mimen tebliğ olunur.

Fî 2 Mart sene [1]332

Nâzır
Talat¹⁷⁶

(170) DH. ŞFR, 60/69

(171) DH. ŞFR, 60/199

(172) DH. ŞFR, 60/216

(173) DH. EUM. 2. Şb, 69/7

(174) HR. SYS, 2882/25 1, 2

(175) DH. ŞFR, 61/290

(176) DH. ŞFR, 62/21

Balıkesir Ermenileri'nin Hınçak Komitesiyle İlgileri

Balıkesir Ermenileri'nin Hınçak Komitesi'yle alâka ve münasebetlerinden dolayı demiryolu hattından uzak bir kazaya sevk edilmeleri gerektiğinin Konya Vilâyeti'ne bildirildiği¹⁷⁷.

3 Nisan 1916

Sevk Edilmeden Kalan Ermenilerin Durumlarının Bildirilmesi

Erzurum ve Bitlis'te sevk edilmeyen Ermenilerin ordunun geri çekilmesi esnasında durumlarının ne olduğunun bildirilmesi¹⁷⁸.

19 Nisan 1916

Ailelerin İskân ve İaşeleri

Erkekleri nakledilen Ermeni ailelerinin Ermeni ve yabancı bulunmayan köy ve kasabalara dağıtılıp ayrı ayrı iskânları ve iaşelerinin Muhacirin Tahsisatı'ndan, muhtaç oldukları eşyaların da terkedilmiş mallardan karşılanması¹⁷⁹.

20 Nisan 1916

Yolda Olan Ermenilerin Miktarının Bildirilmesi

Sevk edilmeyen yerli Ermenilerle, başka yerlerden gelip geçici olarak kalanların ve başka yerlere gitmekte olan Ermenilerin miktarının bildirilmesi¹⁸⁰.

22 Nisan 1916

Balıkesir Ermenileri'nin Dağıtılması

Balıkesir Ermenileri'nin livâ dahilindeki münasip köylere dağıtılmaları¹⁸¹.

30 Nisan 1916

Kimsezsiz Ermenilerin İskân ve İaşeleri

Kimsezsiz ve himayesiz kalan ailelerin ecnebi ve Ermeni bulunmayan köy ve kasa-

balara dağıtılarak iaşelerinin temini, genç ve dul kadınların evlendirilmeleri ve çocukların yetim ve öksüz yurtlarına yerleştirilmelerinin çeşitli vilâyet ve mutasarrıflıklara şifre telgraf-la bildirildiği¹⁸².

30 Nisan 1916

Yerlerine İade

Halep'te bulunan Maraş katoliklerinden sevk edilenlerin geriye celbi ve sevk sebeplerinin bildirilmesi¹⁸³.

2 Mayıs 1916

Yetimlerin Yetimhanelere Yerleştirilmesi

Askerî sebeplerden dolayı tahliye edilecek yetimlerin yetimhanelere dağıtılmasının Kayseri Mutasarrıflığı'na bildirildiği¹⁸⁴.

3 Mayıs 1916

Yedikule Ermeni Hastanesi'ne Para Yardımı

Yedikule Ermeni Hastahânesi'ne yardım olarak Masarif-ı Gayr-ı Melhuza Tertibi'nden bin liranın ödenmesi¹⁸⁵.

31 Mayıs 1916

Halep'ten Zor'a Sevk

Halep'teki yabancı Ermenilerin Suriye ve Musul'a gönderilmeleri sakıncalı olduğundan Zor'a sevk edilmeleri gerektiği¹⁸⁶.

18 Haziran 1916

Konya'daki Zararlı ve Komiteci Ermenilerin Zor'a Sevki

Diğer mahallerden Konya'ya gelip de sevk edilmeyen Ermenilerden zararlı olanla-

(177) DH, ŞFR, 62/220

(178) DH, ŞFR, 63/50

(179) DH, ŞFR, 63/60

(180) DH, ŞFR, 63/72

(181) DH, ŞFR, 63/137

(182) DH, ŞFR, 63/142

(183) DH, ŞFR, 63/157

(184) DH, ŞFR, 63/178

(185) MV, 202/48

(186) DH, ŞFR, 65/51

rın sadece erkeklerinin sevki ile yerli Ermenilerden de hıyaneti ve komitelerle alâkası olanların Zor'a sevki¹⁸⁷.

10 Temmuz 1916

Ermeni Yetimlerin İaşesi

Ermeni yetimlerinin iaşesi için tahsisat yoksa gerekli miktarın bildirilmesi¹⁸⁸.

12 Ağustos 1916

Ermeni Kızlarının Yerleştirilmeleri

Ermeni kızlarının ebeveynlerine verilmesi, ebeveyni bulunmayanların Darüleytam'a yerleştirilmesi ve Darüleytam binasının muhacirler için misafirhane yapılması¹⁸⁹.

21/23 Eylül 1916

İzmir'den Sevk

Musul'a sevk edilmek üzere İzmir'den Karahisar'a oradan Konya'ya gönderilen ve Pozantı'ya sevk oldukları bildirilen Ermenilerin nerede bulduklarının araştırılması¹⁹⁰.

21 Ekim 1916

Zararlı Ermenilerin İsimlerinin Bildirilmesi

Ermeni sevkıyatı tehir edildiğinden bunlardan sadece zararlı olup ihracı gerekenlerin miktar ve isimlerinin bildirilmesi¹⁹¹.

24 Ekim 1916

Kimsesiz ve Muhtaç Ermenilerin İaşesi

İhtida eden veya etmeyen Ermenilerden kimsesiz ve yardıma muhtaç olanların muhacirîn tahsisatından iaşelerinin temini¹⁹².

12 Kasım 1916

Komiteci Ermenilerin Faaliyetlerini Gösteren Defterin Gönderilmesi

Komiteci ve sakıncalı oldukları gerekçesiyle ihraç edilen 250 Ermeni'nin isim, sa-

nat ve hüviyetleri ile faaliyet derecelerini ihtiva eden bir defterin gönderilmesinin Aydın Vilâyeti'ne bildirildiği

12 Kasım 1916

Aydın Vilâyeti'ne

Komitelere mensubiyetleri ve zâbitaca fena tanınmaları dolayısıyla oradan ihrac olunan iki yüz elli Ermeni'nin isim, sıfat ve hüviyetleri ile derece i faaliyetlerini muhtevî bir defterin irsâli.

Fî 30 Teşrîn i Evvel sene [1]332

Nâzır Vekili

Halil¹⁹³

Komitecilerin Maraş'a Sevkleri

İzmir'den gönderilen komiteci Ermenilerin Adana yoluyla Maraş'a sevkleri¹⁹⁴.

13 Kasım 1916

Kütahya'dan Sevk

Kütahya'dan sevk edilecek Ermenilerin nerelere gönderileceklerinin ve aileleri ile birlikte olup olmadıklarının bildirilmesi¹⁹⁵.

14 Kasım 1916

Zor'a Gönderilecek Ermenilere Tahsisat

Ermenilerin Kütahya dahilinde iskânları doğru olmadığından, Zor'a uzaklaştırılmaları için gerekli harcamanın Muhacirîn Tahsisatı'ndan karşılanması¹⁹⁶.

25 Kasım 1916

Ermenilerin Casusluk Yapmaları

Harp bölgelerine yakın olan Kemah, Kuruçay, Zara, Refahiye, Suşehri, Karahi-

(187) DH. ŞFR, 65/176

(188) DH. ŞFR, 66/229

(189) DH. ŞFR, 68/95

(190) DH. ŞFR, 69/58

(191) DH. ŞFR, 69/86

(192) DH. ŞFR, 69/245

(193) DH. ŞFR, 69/250

(194) DH. ŞFR, 69/260

(195) DH. ŞFR, 70/6

(196) DH. ŞFR, 70/92

sar, Alucra, Giresun ve Tirebolu kazalarında sevk sırasında firar veya ihtida ederek kalan Ermenilerin düşmana casusluk ettikleri Başkumandanlık Vekâleti'nden haber verildiğinden, bunların sevkleriyle ilgili malumâtın bildirilmesi¹⁹⁷.

17 Aralık 1916

Eski Ermeni Patriği Zaven Efendi'ye Harcırah Ödenmesi

Eski Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin Polis Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından Bağdat'a sevk edildiği ve talep edilen harcırahın ödenmesi gerektiği¹⁹⁸.

20 Aralık 1916

Çetecilere Yataklık Yapan Ermeniler

Geyve demiryolları istasyonunda ve amele taburlarında çalışıp, çetecilere yataklık ettikleri anlaşılan Ermeni işçilerin, oralarda istihdam edilmemesi¹⁹⁹.

21 Mayıs 1917

Rum ve Ermenilere Verilen Yevmiyelerin Artırıldığı

İşkân bölgeleri değiştirilen Rum ve Ermenilere Harbiye Tahsisatı'ndan verilmekte olan yevmiyelerin Mülteciler Talimatnâmesi'nin 6. maddesi hükmüne uygun olarak artırıldığı²⁰⁰.

20 Haziran 1917

Sakıncalı Beş Ermeni'nin Kayseri Dışına Çıkarılması

Haklarında Divan ı Harb-i Örfîce tutuklama emri bulunup saklanmak suretiyle kalmış olan sakıncalı beş Ermeni'nin Kayseri haricine çıkarılmaları²⁰¹.

11 Ağustos 1917

Papa'nın Mektubuna Karşılık Gönderilen Padişah Mektubu

Papa'nın, Ermenilerin himaye edilmesi talebini içeren mektubuna karşılık cevap olarak gönderilen nâme-i hümayûnda, kaderleri Brest Litovsk Muahedenâmesi'ne bağlı eyaletlerde yaşayan Ermenilerden, doğruluktan ayrılmayan ve memleketlerine karşı vazifelerini yerine getirmekten vazgeçmeyenler hakkında Osmanlı Devleti'nin himayesinin devam edeceği, ancak Rus ordularının tahliyesinden sonra Ermeni çetelerinin giriştikleri kanlı olayları unutmamanın mümkün olmadığı, söz konusu eyaletlerde sükûnet temin edilerek Müslümanlarla Ermenilerin huzur ve barış içerisinde hayatlarını sürdürmelerinin ümit edildiğine dair ifadelerin yer aldığı²⁰².

14 Mayıs 1918

Hınçak ve Taşnak Reislerinin Musul'a Sevk Edilmeleri

Hınçak ve Taşnak Ermeni İhtilal Komiteleri reislerinden Zaharya Bızdıkyan, Ohanyan, Kirkoryan ve Aşçıyan'ın Musul'a sevk edildikleri²⁰³.

29 Mayıs 1918

Ermenilerin Geri Dönmeleri

Savaş sebebiyle başka mahallere nakledilen ahaliden isteyenlerin tekrar eski yerlerine dönebileceği, Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis, Diyarbakır, Mamuretülaziz vilâyetleriyle Erzincan Mutasarrıflığı dahilinde iaşe vasıtalarının yetersizliğinden bu mahalle ahalisinden dönmek isteyenler için ilk önce mahalleriyle haberleşilerek seyahat, iaşe ve iskanlarının temin edildikçe yavaş yavaş dönmelerine izin verilmesi

21 Ekim 1918

(197) DH, ŞFR, 71/12
(198) DH, EUM, 2. Şb, 31/61
(199) DH, EUM, 2. Şb, 38/3
(200) DH, ŞFR, 77/168
(201) DH, EUM, 2. Şb, 50/13
(202) HR, SYS, 2885/46
(203) DH, ŞFR, 87/335

Dahiliye Nezâreti'nden İstanbul, Adana, Hüdavendigâr, Konya, Ankara, Kastamonu, Haleb, Mamuretülaziz, Diyarbakır, Sivas, Edirne, Aydın Vilâyetleri'yle, İzmit, Bolu, Kütahya, Karesi, Kayseri, Niğde, Menteşe, Antalya, Urfa, Canik, Eskişehir, İçel, Maraş Livâları'na keşide edilen 21 Teşrin i Evvel sene [1]334 tarihli şifre suretidir.

1 Ahvâl i harbiye dolayısıyla karar-ı askerî ile bir mahalden çıkarılarak diğer mahalle sevk edilmiş olan bilumum ahalinin çıkarıldıkları mahallere avdetlerine müsaade edilmesi Meclis i Vükelâca takarrur etmiş olduğundan avdete tâlib olanlara müsaade edilecektir.

2 Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis, Diyarbakır, Mamuretülaziz Vilâyetleri'yle Erzincan Mutasarrıflığı dahilinde vesâit i iâşenin adem i kifâyesine binâen işbu mahaller ahalisinden avdet etmek isteyenler için evvel emirde mahalleriyle bi'l muhabere selâmet i seyr ü seyahatleri ve iâşe ve iskânları esbâbı te'min edildikçe peyderpey azîmetlerine müsaade edilmesi muktezîdir.

3 Bu karar menâfi' i âliye i memleket nazar-ı itibara alınarak ittihâz edilmiş olduğundan emr i tatbikâtında kat'iyen ta'allül ve teehhura meydan verilmeyecektir.

Dahiliye Nezâreti
Aşâyir ve Muhacirîn
Müdüriyet i Umumiyesi
Aslına Muvâfıktır.

(Mühür)²⁰⁴

Geri Dönecekler İçin Alınan Tedbirler

Savaş sebebiyle başka mahallere sevk edilen ahalinin memleketlerine dönmelerine müsaade edildiği, liva ve vilâyetlerde dönmek isteyen ne kadar nüfus ve ailenin bulunduğu bildirilmesi, bunların emniyet içinde memleketlerine dönebilmeleri için gerekli tedbirlerin alınması ve bu hususlarda kusuru görülenlerin cezalandırılması

23 Ekim 1918

Dahiliye Nezâreti'nden vilâyât ve elviye i müstakille yazılan

23 Teşrin i Evvel sene [1]334 tarihli 31558 numaralı şifre suretidir.

18 Teşrin i Evvel sene [1]334 tarihli şifrelere zeyl.

Esbâb-ı harbiyeden dolayı mahall i âhara sevk ve nakledilen bilumum ahalinin memleketlerine avdetlerine müsaade i'tâsı Hükûmetçe ne derece matlûb ise bunların emin ve sâlim bir suretde te'min i seyr ü seferleri de kemâl i ehemmiyetle müstelzendir. Binâenaleyh mevâdd-ı âtiyenin nazar-ı dikkatden dür tutulmaması muktezîdir.

1 Her vilâyet veya livâ merkez veya mülhakâtında tâlib i avdet ne kadar nüfus ve aile vardır ve bunlar nerelidir?

2 Birinci fıkrada gösterilip tâlib i avdet olan eşhâsın memleketleri nazar-ı itibara alınarak avdetleri ve memleketlerinde iskânları mümkün olup olmadığının ve seyr ü seyahatlerinde selâmet i kat'iyeye bulunup bulunmadığının gidecekleri memleket hükûmetiyle muhabere edildikten ve mikdarları hakkında mahalline ve merkeze malumât verildikten sonra eşhâs-ı mezkûre iade olunabilecektir.

3 Ahali i mezkûrenin kemâl i selâmetle iadesi, iade eden hükûmât-ı mahalliye rüesâsının taht-ı mes'uliyetinde cereyân edeceği cihetle hususât-ı mebhûsenin bi'l muhabere tayin ve tesbitinden ve ahvâl ve vaziyet i hâzıra-ya göre yollarda selâmet i seyr ü seyahatleri her suretle şâyân-ı itimad memurîn i inzibâtiye ile sair alâkadar memurîn tarafından te'min edildikten sonra icra olunacaktır.

4 Hususât-ı ânifenin tatbik ve icrasında kusûr ve tekâsülü görülen memurîn hakkında derhal en şedîd mücazât tatbik etmek üzere hemen merkeze iş'âr kılınacaktır.

Dahiliye Nezâreti
Aşâyir ve Muhacirîn
Müdüriyet i Umumiyesi
Aslına Muvâfıktır.

(Mühür)²⁰⁵

(204) HR. SYS, 2569/1_2
(205) HR. SYS, 2569/1_3

Ermenilerin Geri Dönüşlerinde Alınan Tedbirler

Kullanılmakta olan emval i metrukenin Ermeniler geldikçe boşaltılması; Bitlis'ten gelen Ermenilerin Diyarbakır ahalisinden değil iseler, memleketlerine iade edilmesi, Musul'dan Mardin'e sevk edilenlerin de aynı muameleye tabi tutulması, Musul ve Cizre'den çıkarılanların mahallerine iadesi

28 Ekim 1918

Dahiliye Nezâreti'nden Diyarbakır Vilâyeti'ne

keşide olunan 28 Teşrîn i Evvel sene [1]334 tarihli şifre suretidir.

C. 23 Teşrîn i Evvel sene [1]334 şifre

1 El yevm meşgul olan emvâl i metrukenin Ermeniler geldikçe pey-derpey tahliyesi muvâfıktır. Fakat boş olan hânelerin tahribden vikâyesi lâzımdır.

2 Bitlis'den tahrik edilen Ermeniler Diyarbakır vilâyeti ahalisinden değil iseler bunların 23 Teşrîn i Evvel sene [1]334 tarihli şifreli telgrafnâme ile icra edilen tebligât ve-chile sâlimen ve müreffehen memleketlerine iadeleri muktezîdir.

3 Musul'dan Mardin istikâmetinde sevk olunan Ermenilerin de Musul havalisi ahalisinden oldukları takdirde kezâlik aynı muameleye tâbi olmaları icab eder.

4 Ba'demâ Ermeni sevkîyatının tatili ile beraber Musul ve Cizre'den çıkarılmış olan eşhâs-ı mezkûrenin mahallerine iadeleri hakkında İkinci Ordu Kumandanlığı'na ser'ân tebligât icrası ayrıca Harbiye Nezâreti'ne yazılmıştır.

Dahiliye Nezâreti

Aşâyir ve Muhacirîn

Müdüriyet i Umumiyesi

Aslına Mutâbıktır.

(Mühür)²⁰⁶

Geri Dönüşlerde İhtiyaçların Sağlanması

Savaş sebebiyle başka yerlere nakledilen Rum ve Ermenilerin geri dönüş esnasında vesika sorulmaksızın seyahat edip yiyecek, konaklama ve diğer ihtiyaçlarının karşılanarak emniyet içinde gidecekleri yere varmalarının sağlanması²⁰⁷.

5 Kasım 1918

İade ve Himaye Edilen Yetimlerin Cemaat Mekteplerine Verilmesi

Savaş sebebiyle başka yerlere sevk edilen Rum ve Ermenilerin kendi memleketlerine iadesi, himaye kastıyla yetimhanelerde barındırılan çocuklarının ilgili cemaat mekteplerine verilmesi ve bunların sayılarının Hariciye Nezâreti'ne bildirilmesi²⁰⁸.

20 Kasım 1918

Geri Dönüşlerde Dikkat Edilecek Hususlar

Harp dolayısıyla başka mahallere sevk edilmiş olan Ermenilerin yerlerine geri dönmeleri hususunda gereken kolaylığın sağlanması, yol ihtiyaçları temin edilerek seyahat vesikasından muaf tutulmaları, geri dönüş esnasında meydana gelecek gecikmelerin hızla giderilmesi ve himaye altına alınmış olan çocuklarının istendiği taktirde geri verilmesi²⁰⁹.

23 Kasım 1918

Kimsesiz Ermeni Çocukların Mubafazası

Müslümanlar nezdinde bulunan kız ve erkek kimsesiz Ermeni çocuklarının Ermeni ruhanî lider veya milletdaşlarına verilmesi, kabul edilmedikleri takdirde bunların bakım ve iâşesini hükümetin üstlenmesi²¹⁰.

5 Aralık 1918

(206) HR. SYS, 2569/1_4

(207) HR. SYS, 2569/1_5

(208) HR. SYS, 2569/1_1

(209) HR. SYS, 2569/1_6, 8

(210) DH. ŞFR, 94/56

Tutuklu Bulunan Ermenilerin Serbest Bırakılması

Siyasî suçlardan sanık durumunda iken tutuklananlarla idarî bir kararla bir takım yerlere sevk edilen Ermenilerden serbest bırakılmamış olanların tahliyelerinin gerektiği²¹¹.

5 Aralık 1918

Suç İşleyenlerin Divan-ı Harblerde Yargılanması

Seferberlik esnasındaki tehcirden faydalanarak veya ihtilâl maksadıyla suç işleyenlerin tahkik edilip suçu sabit görülenlerin Örfî İdare Mahkemeleri'ne sevk edilmeleri²¹².

14 Aralık 1918

Kilise ve Mekteplerin İlgili Cemaatlere Teslimi

Ermeni ve Rumlara ait kiliseler ile mekteplerin, ilgili cemaatlerin resmî sıfat taşıyan ruhanî reislerine, bunların bulunmadığı yerlerde ise cemaatlerin ruhban ve muteberanına teklif edilmesi, almak istemedikleri takdirde ise ısrarcı olunmaması²¹³.

24 Aralık 1918

Geri Dönüşlerde Mal ve Emlâklarının İadesi

Nakledilen Ermeni ve Rumların memleketlerine geri dönüşlerinde, emlak ve arazilerinin kendilerine iadesi konusunda ortaya çıkan problemlerin giderilmesine ilişkin 18 Aralık 1918 tarihli kanunnâmenin vilâyetlere tebliğ edildiği, 22 Eylül 1916 tarihli geçici kanunun uyarınca tasfiye edilen mal ve alacakların sahiplerine tamamen iadesi konusunda yeni bir kanun hazırlandığı²¹⁴.

26 Aralık 1918

Geri Dönerlerden Muhtaç Olanlara Yardım Edilmesi

Geri döner Ermenilerden yardıma muhtaç olanlara yevmiye verilmesi veya iâşe fiyatı üzerinden hububat dağıtılması²¹⁵.

6 Ocak 1919

Kadın, Çocuk Ve Hastaların Araba İle Sevki

Ermeni kadın, çocuk ve hastaların araba ile; yürüyebilecek gücü olan erkeklerin ise yaya olarak sevk olunması²¹⁶.

9 Ocak 1919

Güçsüz Ermeni Muhacirlere Yapılacak Yardımlar

9 Aralık 1918 tarihli talimatnâmeyle göre köylerde bulunan ve kendisini geçindiremeyecek kadar aciz olan Ermeni muhacirlere yapılacak yardımlar²¹⁷.

15 Ocak 1919

Sevk ve İaşe Masraflarının Karşılınması

Ermenilerin sevk ve iâşe masrafları için Mardin'e havale gönderilmesi; Şimendifer İdaresi'nin nakliyatı veresiye veya peşin yapması durumuna göre işlem yapılması²¹⁸.

15 Ocak 1919

Ermenilere Verilecek Harcırah

Sevkiyâta tabi Ermenilerden yardıma muhtaç olanlara kendi memleketlerine varıncaya kadar yol masrafı verileceğinin ve diğer zaruri ihtiyaçlarının karşılanacağı vilâyetlere bildirilmesi

16 Ocak 1919

(211) DH. ŞFR, 94/61

(212) MV, 213/62

(213) DH. ŞFR, 94/231

(214) BEO, 341055

(215) DH. ŞFR, 95/52

(216) DH. ŞFR, 95/85

(217) DH. ŞFR, 95/130

(218) DH. ŞFR, 95/124

*Konya Vilâyeti'yle Eskişehir, İzmit Mu-
tasarrıflıkları'na*

Sevkiyâta tâbi tutulmuş olan Erme-
nilerden muhtac-ı muâvenet bulu-
nanlarına kadar yol masrafı ve
masârif-1 zaruriye verildikten sonra memle-
ketlerinin gayrı bir yere azîmetde serbestdir-
ler. Şu hâlde memleketinin gayrı mahalle git-
mek arzusunda bulunanlara gidecekleri ma-
halle göre değil ancak kendi memleketlerine
azîmetleri nazar-ı dikkate alınarak harcırah
ve masârif-1 zaruriye verilebilir.

Fî 16 Kânûn-ı Sâni sene [1]335

Dahiliye Nâzır Vekili
Ahmed İzzet²¹⁹

Ermeni Yetimlerinin Güvenliği

Ermeni yetimlerinin, Ermeni cemaati
teşkilatı olan yerlerde onlara teslimi, olmayan
yerlerde de hükümetçe emniyet altına alın-
ması²²⁰.

38 18 Ocak 1919

Ermenilerin Tehcir Sebepleri

Ermenilerin başka bölgelerde yerleş-
tirilme sebepleri hakkında Hariciye Hukuk
Müşaviri Mehmed Münir Bey'in; ilgili ordu
kumandanlıklarının raporları, Ermeni Komitelerinin
Âmâl ve Harekât-ı İhtilâliyesi adıyla
yayımlanan kitap ile yerli ve yabancı bazı ga-
zetelerde neşredilmiş makalelerden oluşan
raporu²²¹.

19 Ocak 1919

Rum ve Ermenilere Yardımlar

Rum ve Ermenilerin iaşe, geri dönüş
ve diğer zaruri masraflarının Seferberlik Tah-
sisatı'ndan karşılanması

22 Ocak 1919

Mamuretülaziz Vilâyeti'ne

1 Rum, Ermeniler için Seferberlik
Tahsisatı'ndan dört yüz bin kuruş-luk hava-

lenâme gönderilmiş ve sarfı emri de telgrafla
tebliğ etdirilmiştir.

2 Hükümetin muâvenetine muhtac
olup da memleketlerine avdet edecek olan
muhtac Ermeni ve Rumlara masârif-1 seferiye
ve zaruriye i'tâsı ve şimdilik avdet edemeye-
ceklerden muhtac olanların iâşeleri zarurîdir.

3 Üç bin liranın posta ile gönderildiği-
ne ve iki bin liranın da Kayseri'den gönderi-
leceğine dair bir kayda dest-res olunamadı-
ğundan bu bâbdaki tebligât tarih ve numara-
larının telgrafla iş'ârı ve suretlerinin de posta
ile irsâli.

4 Mahall i âhardan vilâyete sevk edil-
miş olup bu kere iadeleri kâbil olamayan
Rum ve Ermenilerden muhtac-ı muâvenet
bulunanların tebligât-ı sâbika dairesinde tek-
lifiniz vechile iâşesi.

5 Vilâyetden başka mahallere teb'id
edilmiş olup da bu kere vilâyete avdet eden-
lerin pek ziyade muhtac bulunanlarına niha-
yet yirmi beş günü tecavüz etmemek üzere
muâvenet olunması caizdir.

Fî 22 Kânûn-ı Sâni sene [1]335

Nâzır Vekili
Ahmed İzzet²²²

Geri Dönenlerin Mallarının İadesi

Eskişehir'de yerlerine geri dönen Rum
ve Ermenilere ait malların sahiplerine iadesi-
nin sağlanması²²³.

25 Ocak 1919

Karma Komisyon'un Çalışması

Ermeni ve Rumluların genel durumları
ile iskan işlemlerini incelemek üzere Kon-
ya'da bulunan karma komisyonun işleri bi-

(219) DH. ŞFR, 95/137
(220) DH. ŞFR, 95/163
(221) HR. SYS, 2876/2
(222) DH. ŞFR, 95/209
(223) DH. ŞFR, 95/226

tince Eskişehir, Bilecik ve İzmit taraflarına gitmesi²²⁴.

26 Ocak 1919

Ermeni Çocuklarının Komisyona Teslimi

İslâm aileleri yanında himaye edilen Ermeni çocuklarının Ermenilerden oluşturulan komisyona teslim edilmesi²²⁵.

5 Şubat 1919

Emlâk ve Arazilerin İadesi

Yalova ve Lâledere'ye geri dönen Ermenilere ait emlak ve arazilerin sahiplerine teslim edilmesi²²⁶.

8 Şubat 1919

Ermeni ve Rumlara Ait Malların İadesi

Yerleri değiştirilen Rum ve Ermenilere ait terkedilmiş malların iadesiyle verilecek tazminat ve diğer konularda hazırlanmakta olan kararnâmenin uygulanması sırasında daha fazla güçlüklerle karşılaşılması için tedbir alınması lüzumunun vilâyetlere bildirilmesi

15 Şubat 1919

Edirne, Erzurum, Adana, Ankara, Aydın, Bitlis, Hüdavendigâr, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Konya, Mamuretülaziz, Van Vilâyetleri'ne Eskişehir, Urfa, İçel, İzmit, Bolu, Teke, Canik, Çatalca, Karahisar-ı Sahib, Kale i Sultaniye, Karesi, Kayseri, Kütahya, Maraş, Menteşe, Niğde Mutasarrıflıkları'na

Tebdîl i mahal etdirilen Rum ve Ermenilere aid emvâl i metrûkenin suret i istirdâd ve iadesini ve verilecek tazminât ve hususât-ı saire hakkında derdest i vaz' kararnâmenin hîn i tatbikinde daha ziyade müşkilâta ma'rûz kalınmamak üzere gerek hükûmet gerek ef-râd tarafından mübâya'a ve su-ver i saire ile elde edilip el yevm mevcut bulunan emvâl i metrûkenin bey' ve terhîn ve saire gibi

ukûdât ve muamelât ile elden ele geçmesine kat'iyen meydan verilmemesi lüzumunun icab edenlere tebliği ve bu bâbda tedâbir i serî'a ve müessire ittihâzıyla hilâfında hareket meydan bırakılmaması ehemmiyetle beyân olunur.

Fî 15 Şubat sene [1]335

Nâzır Vekili
Ahmed İzzet²²⁷

Tehciri Soruşturma Komisyonu

Tehcirin sebeplerini tespit etmek üzere kurulacak soruşturma komisyonlarına tarafsız hukukçuların iştiraklerinin sağlanması hususunda İsveç, Hollanda, İspanya, Danimarka Hükümetlerine verilen nota²²⁸.

19 Şubat 1919

Osmanlı ve İngiliz Memurlardan Bir Heyet Kurulduğu

Mahallerine geri dönen Rum ve Ermeni mültecilerinin mal ve iskânlarına ait konuları tetkik için Osmanlı ve İngiliz memurlardan teşkil edilen heyet geldiğinde emir ve tebliğler çerçevesinde gerekli kolaylığın gösterilmesi²²⁹.

16 Mart 1919

Vergi Muafiyeti

Sevkiyâta tabi tutulan Ermeni ve Rumların muayyen bir zaman için bazı vergilerden muaf bulundurulmaları²³⁰.

19 Mart 1919

Mültecilere Yapılan Yardımlar

İngiltere Fevkalâde Komiserliği'nin Ankara ile Edirne'den dönen Rum ve Erme-

(224) DH. ŞFR, 95/262

(225) DH. ŞFR, 96/76

(226) DH. ŞFR, 96/117

(227) DH. ŞFR, 96/195

(228) HR. SYS, 2569/2 56, 57

(229) DH. ŞFR, 97/156

(230) BEO, 341988

ni mültecilerine gerektiği şekilde yardım edilmediği iddiası üzerine mahallerine iade edilen gayr-ı Müslimlere şimdiye kadar yapılan yardımların vilâyetlere göre beyanı²³¹.

19 Mart 1919

İaşe Temini

Muş'taki Ermeni çocukları ile sevk edilecek Ermenilerin iaşe ve sevk masrafları Muhacirîn Tahsisatı'ndan ödeneceğinden Ermenilerin eski yerlerine acilen sevk edilerek hazinenin zarara uğratılmaması²³².

6 Nisan 1919

Dönüşleri İnceleme

Rum ve Ermenilerin geri dönüş işlemlerini incelemeye gelen Münir Bey ile İngiliz zâbitine gereken kolaylığın sağlanması²³³.

27 Nisan 1919

40

Müslümanlara Saldıran Ermenilerin Cezalandırılması

Bütün suçlular hakkında eşit davranılmasının tabii olduğu, Müslümanlara karşı suç işleyen Ermeniler hakkındaki şikayetler üzerine derhal kanunî tahkikat ve takibat yapılarak belgelerin Divan-ı Harb'e tesliminin gerektiği²³⁴.

1 Mayıs 1919

Geri Dönenlerin Mallarının Teslimi

Tehcir olunduktan sonra memleketlerine dönen kişilerin mallarının vasî ve vekillerine verilmeyerek sadece kendilerine teslim edileceği

4 Mayıs 1919

Bitlis Vilâyeti'ne

C. 22 Nisan sene [1]335 şifreye. Tehcir olunan eşhâsdan mahâll i sai-rede bulunanların memleketlerine avdetleri hâlinde metrûk

emvâl i menkûle ve gayr-ı menkûlelerinin ancak kendilerine teslimi icab eder. Serd olunan mütâlaaya nazaran İslâm olan vekil ve vasilerine teslimi muvâfık değildir.

Fî 4 Mayıs sene [1]335

Nâzır nâmına

(İmza)²³⁵

Müslümanlarla Evlenen Ermeni Kadınlara Baskı Yapılmaması

Müslümanlarla evlenen ve eşlerinden ayrılmak istemeyen Ermeni kadınlara baskı yapılmaması, ayrılmaları konusunda din adamları ve temsilciler tarafından müracaat veya ısrarda bulunulduğu takdirde durumun Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmesi²³⁶.

10 Mayıs 1919

Ermeni Siyasî Partilerin Ermenileri Göçe Teşvik Ettikleri

Ermeni siyasî partilerinin 1 milyon lira yardım toplanmasını kararlaştırdıkları, bu konuda faaliyet göstermek üzere bir heyet seçtikleri, Lahey'de bir şube açılması için iki Taşnaksütyun üyesini görevlendirdikleri ve farklı ülkelerde bulunan Ermenileri Anadolu'ya göç konusunda teşvik etme hazırlıklarını giriştikleri²³⁷.

21 Mayıs 1919

Kayboldukları İddia Edilen Ermenilerin Sağ Olduklarının Anlaşıldığı

Yozgat'tan Boğazlıyan'a giden 11 kişinin kaybolduğu konusunda Ermeni Patrikhanesi aracılığıyla iletilen ihbar üzerine yapılan tahkikatta söz konusu kişilerden 2 kadının Boğazlıyan Ermeni milletvekili tarafından

(231) BEO, 341903_3_4

(232) DH. ŞFR, 98/59

(233) DH. ŞFR, 98/319

(234) DH. ŞFR, 99/9

(235) DH. ŞFR, 99/35

(236) DH. ŞFR, 99/110

(237) DH. EUM. AYŞ, 8/91

Keller köyüne sevk edildiğinin, diğerlerinin de Boğazlıyan kazasında sanatlarını icra ettiklerinin anlaşıldığı²³⁸

18 Ağustos 1919

Adana'ya Geri Dönüş

Nüfusu artırmak maksadıyla Amerika'dan ve diğer Anadolu vilâyetlerinden Adana'ya birçok Ermeni'nin sevk edildiği, savaş durumu ve sevkîyat sebebiyle bu duruma engel olunamayacağı, ancak gelen Ermenilerin, aslî vatanlarına geri dönenler, Osmanlı ülkesinde yer değiştirenler ve Osmanlı ülkesi dışından gelenler şeklinde gruplara ayrılarak gerçek miktarları hakkında bilgi verilmesi ayrıca emlak ve arazi alıp almadıklarının tahkinin gerektiği²³⁹.

9 Kasım 1919

Tebcir Sırasında Suç İşleyenlerin Yargılanması

Diyarbakır ve Mamuretülaziz gibi uzak vilâyetlerde tebcir sırasında suç işleyenlerin gözaltında buldukları yerlerdeki Divan-ı Harblerde, Divan-ı Harb olmadığı takdirde Nizamiye Mahkemelerinde yargılanmaları için yerlerine sevklerinin uygun olacağı²⁴⁰.

9 Kasım 1919

Ermenilerin Vergiden Muafiyeti

Savaş sırasında nakledilen ve eski yerlerine geri dönen Ermenilerin bazı vergilerden muaf tutulmaları²⁴¹.

15 Mayıs 1920

(238) DH, KMS, 50 2/40

(239) DH, ŞFR, 104/182

(240) DH, ŞFR, 104/184

(241) BEO, 347520